

ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ БОХТАР БА НОМИ НОСИРИ ХУСРАВ

УДК 332

бо ҳуқуқи дастнавис

ББК65-561-21

БАҚОЕВ ШОДМОНЧОН СУЛАЙМОНЧОНОВИЧ

**ТАКМИЛДИҶИИ МЕХАНИЗМҶОИ ТАҶИЯ ВА
ТАТБИҚИ ЛОИҶАҶОИ САРМОЯГУЗОРИИ МИНТАҚАВӢ**

(дар мисоли вилояти Хатлони Ҷумҳурии Тоҷикистон)

**Ихтисоси 08.00.05 – Иқтисодиёт ва идоракунии
хоҷагии халқ: иқтисодиёт, ташкил ва идораи корхонаҳо, соҳаҳо
ва комплексҳо (иқтисодиёти минтақавӣ)**

**Автореферати
диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмӣ
номзади илмҳои иқтисодӣ**

Хучанд -2019

Диссертатсия дар кафедраи молияи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба
номи Н. Хусрав иҷро шудааст.

Рохбари илмӣ:

Мирсаидов Аврор Бобоевич -
доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор,
муовини директори Институти
иқтисодиёт ва демографияи АИ ҶТ

Муқарризони расмӣ:

Комилов Сирочиддин
Ҷалолиддинович - доктори илмҳои
иқтисодӣ, профессори Донишгоҳи
Славянии Россия ва Тоҷикистон;

Музаффаров Бадриддин Сангалиевич -
номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент,
сардори Раёсати иқтисод, банақшагирӣ
дар соҳаи маориф ва илми Вазорати
маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон

Муассисаи тақриздиханда:

Донишгоҳи давлатии молия ва
иқтисоди Тоҷикистон

Ҳимояи диссертатсия “23” январи соли 2020, соати 12.00 дар ҷаласаи
Шӯрои диссертатсионии 6D.KOA-023 назди Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ,
бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (суроға: 735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Хучанд, мк-н 17, бинои 1) баргузор мегардад.

Бо матни пурраи диссертатсия дар китобхонаи илмӣ ва сомонии расмӣ
Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон <http://ds.tsulbp.tj>
шинос шудан мумкин аст.

Автореферат санаи « ____ » _____ соли 2019 ирсол карда шудааст.

Котиби илмӣ
шӯрои диссертатсионӣ,
номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент

Самадова З.А.

I. ТАВСИФИ УМУМИИ КОР

Муҳимияти мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ. Дар шароити ҳозира Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи татбиқи Стратегияи рушди миллӣ дар давраи то соли 2030 самти стратегияи гузариш ба ташкили шакли индустриалӣ-аграрии иқтисодиётро қабул кардааст. Дар шароити имрӯза мавҷуда «рушди шаҳру ноҳияҳо бо назардошти ба ҳисоб гирифтани манфиатҳои миллӣ яке аз роҳҳои махсус мешавад, ки сиёсати иқтисодии мамлакатро муайян месозад. Аз ин рӯ, дар доираи татбиқи ҳуҷҷатҳои стратегияи миллӣ омода сохтан ва амалӣ намудани барномаҳои рушди иҷтимоӣ-иқтисодии маҳал зарур мебошад»¹. Дар робита бо ин, дар доираи амалӣ гардонидани ҳуҷҷатҳои стратегӣ зарурати коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорию рушди иҷтимоӣ-иқтисодии минтақаҳои мамлакат, ки шароитҳои асосии баландшавии дараҷаи рақобатпазирии иқтисодиёти мамлакатро дар маҷмӯъ муайян месозад, ба миён меояд. Ҳамин аст, ки масъалаи оморасозӣ, татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ ба соҳаи фаъолияти касбӣ табдил ёфта, ҳамчун методологияи муҳим ва афзори ояндабинӣ, банақшагирии рушди иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа, ҳамчунин назорат ва координатсияи амалишавии лоиҳа шинохта шудааст. Аз ин рӯ, зарурати дарки назариявии равандҳои ташаккули бозорҳои минтақавӣ ва таҳқиқи талаботи сармоягузорию субъектҳои хоҷагидории иқтисодиёти минтақа, ки асосҳои концептуалии тақмили механизмҳои коркарди лоиҳаҳои ҳақиқии сармоягузорӣ ва ҷустуҷӯи роҳҳои самараноки татбиқи онҳо ба масъалаи муҳими таҳқиқоти илмӣ табдил ёфтааст.

Ташкили муҳити мусоиди сармоягузорӣ ва ҳалли вазифаи ҷалби сармоя ба минтақаҳои ҷумҳурӣ бо маҷмӯи тадбирҳои ташкилӣ-иқтисодӣ ва ҷанбаҳои иҷтимоӣ, сиёсӣ, инфрасохторию рушди минтақа алоқамандии зич дорад. Тадбирҳои дастгирии давлатии минтақаҳои мамлакат боиси баланд шудани фаъолияти сармоягузорӣ мегардад. Солҳои охир қариб 90% лоиҳаҳои сармоягузорию давлатӣ дар минтақаҳои мамлакат амалӣ мешаванд. Дар баробари ин, механизми татбиқи онҳо аз нуруи сармоягузорӣ, имконияти минтақаҳо ва воситаҳои худии субъектҳои хоҷагидорӣ бармеояд. Ҳамин тариқ, зиддиятҳои, ки дар байни механизми таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ ва фаъолияти сармоягузорӣ мушоҳида мегарданд, дар як вақт ҳам пурзӯршавии муттамарказонӣ ва ҳам баландшавии нақши субъектҳои иқтисодиро дар фаъолияти сармоягузорӣ тақозо менамоянд. Дар чунин шароит тақмили механизмҳои таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар асоси таҳлили сабабҳои, ки динамикаи фаъолияти инвеститсиониро дар минтақаҳои мамлакат муайян месозанд, инчунин омӯзиш ва паҳнкунии таҷрибаи пешқадам зарур мебошад. Дар маҷмӯъ талаботи ба илми иқтисодидоштаи минтақаҳо аз як тараф ва таҷрибаи ҳақиқии хоҷагидории минтақаҳо аз тарафи дигар зарурати тақмилдиҳии

¹ Паёми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (соли 2013) <http://www.president.tj/ru>

асосҳои назариявӣ ва методологӣ ва механизмҳои ташкили таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузори минтақавиро ба миён меорад. Маҳз ҳамин масъала муҳимияти мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионии интихобкардаи моро ташкил дод.

Дарачаи омӯзиши мавзӯ. Рушди назария ва амалияи сармоягузорӣ, таҳқиқи масъалаҳои таҳия ва механизмҳои татбиқи лоиҳаҳои инвеститсиониро бо номи олимони хориҷӣ, аз ҷумла Г. Бирман, Д. Бьюкенен, Дж. Кейнс, К. Кемпбелл, Д. Клиланд, К. Маркс, У. Питерс, Д. Стоун, К. Хитчинг, С. Шмидт алоқаманд медонанд.

Масъалаҳои назариявӣ ва методологии ташаккули сиёсати давлатии сармоягузорӣ дар сатҳи минтақаҳо ва механизми таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузори минтақавӣ дар таҳқиқоти олимони рус Агарков С.А., Александер Б., Андрианов А.Ю., Бурков В.Н., Быстров О.Ф., Герасимов Б.И., Гончаренко Л.П., Заложнев А.Ю., Кушлин В.И., Леонтьев С.В., Маклаков С.А., Новиков Д.А., Полтерович В.М., Пошиваленко Г.П., Столяров И.И., Тарелкин А.А., Фетисов Г.Г., Чернышев Р.А., Шукшунов В.Е., Щедровицкого П.Г. ва дигарон инъикоси худро ёфтаанд.

Бисёр масъалаҳои фаъолияти сармоягузорӣ ва вобаста ба ин механизмҳои таҳия ва амалисозии лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар қорҳои илмӣ олимони-иқтисодчиёни ватанӣ: И.А. Асроров, И. С. Ашуров, С. Ҷ. Комилов, А.К. Қурбонов, А.А. Мадаминов, Б. Музаффаров, А.А. Бойматов, Д.Д. Бобочонов, Р.К. Раҳимов, Т.Р. Ризоқулов, А. Раҳимов, М.М. Исмоилова, М. Исмоилов, А.Б. Мирсаидов, М.М. Шарифзода, Р.Р. Қудратов, Х.У. Умаров ва дигарон инъикос ёфтаанд.

Объекти таҳқиқот бахши инвеститсионии иқтисодиёти минтақа (вилояти Хатлон)

Предмети таҳқиқот маҷмӯи муносибатҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ, ки бо механизмҳои таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар вилояти Хатлони Ҷумҳурии Тоҷикистон алоқаманд мебошад.

Мақсади таҳқиқоти диссертатсионӣ аз қоркарди асосҳои илмӣ тақмилдиҳии таҳия ва амалисозии лоиҳаҳои сармоягузори минтақавӣ ва асосноккунии татбиқи амалии онҳо иборат мебошад.

Вобаста ба ин ҳадафҳо дар қорҳои таҳқиқотӣ масъалаҳои зерин гузошта шуданд:

- таҳлили ҷанбаҳои назариявӣ ва принципҳои асосии таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои инвеститсионии дар минтақа амалишаванда;
- омӯзиши таҷрибаҳои хориҷии таҳия ва амалисозии лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар минтақаҳо;
- гузаронидани арзёбии неруи табиӣ-захиравии вилояти Хатлони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар пасманзари таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ ва таҳлили вазъи самаранокии амалисозии лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар вилояти Хатлон;
- ошкор сохтани мушкilotи таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар вилояти Хатлон;

- асосноккунии роҳҳои тақмили механизми ва интиҳоби самтҳои афзалиятноки лоиҳаҳои сармоягузори минтақавӣ;

- таҳияи барномаҳои фароҳамсозии муҳити мусоид, ки ҳавасмандии коркард ва татбиқи бомуваффақияти лоиҳаҳои инвеститсиониро таъмин месозад ва механизмҳои паст кардани хавфи татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар вилояти Хатлон;

- коркарди роҳҳои тақмили механизмҳои паст намудани хавфи таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ, танзими тансоуби даромаднокӣ ва хавфи барои ширкаткунандагони лоиҳа

Пойгоҳи эмпирикӣ ва таҳлилии таҳқиқотро маводи омории Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва шўъбаҳои минтақавии он, Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва амволи Ҷумҳурии Тоҷикистон, маводи субъектҳои ҳоҷагидорӣ вилояти Хатлони ҷумҳурӣ, адабиёти меъёрӣ-маълумотӣ, тавсияҳои институтҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, маводи дар рафти кори амалии омӯзиши масъалаи мазкур ба дастовардаи муаллиф ташкил медиҳанд.

Асосҳои методологӣ ва назариявии таҳқиқотро концепсияҳои муосири таҳияи лоиҳаҳои сармоягузорӣ, ки дар таҳқиқоти олимони иқтисодчиёни ватаниву хориҷӣ инъикос ёфтаанд, ташкил доданд. Илова бар ин, таҳқиқоти бунёдии муҳаққиқони ватаниву хориҷӣ оид ба иқтисодиёти минтақавӣ, монографияҳо ва таҳқиқоти диссертатсионӣ оид ба масъалаҳои иқтисодӣ, ташкил ва идоракунии сармоя ва фаъолияти сармоягузорӣ, муайянсозии самаранокии сармоягузорӣ, ташаккули муҳити сармоягузорӣ, беҳтарсозии ҳолибияти сармоягузорӣ ва роҳҳои баланд бардоштани фаъолияти инвеститсионии корхонаҳои минтақа омӯхта шуданд. Дар раванди таҳқиқот методҳои умумиилмӣ таҳқиқот, методҳои омӯрӣ ва методҳои амалисозии эконометрии истифода бурда шуданд. Ҳангоми ҳал намудани вазифаҳои пешгузошташуда методҳои абстрактӣ-мантиқӣ, таҳлилий, монографӣ, ҳисобӣ-конструктивӣ, муқоисавӣ ва ғайра истифода гардиданд.

Соҳаи тадқиқот. Тадқиқоти диссертатсионӣ дар доираи соҳаи тадқиқот тибқи бандҳои зерини шиносномаи ихтисоси КОА назди Президенти ҚТ рамзи ихтисос 08.00.05 - Иқтисодиёт ва идоракунии ҳоҷагии халқ (иқтисодиёти минтақавӣ): 3.14. Идоракунии иқтисодиёти минтақавӣ. Шаклҳо ва механизмҳои ҳамкории ҳокимияти ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ, сохторҳои бизнес ва сохторҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ. Вазифаҳо ва механизмҳои идоракунии. Асосноккунии методӣ, коркарди схемаҳои ташкилӣ ва механизмҳои идоракунии минтақаҳо, баҳодиҳии самаранокии онҳо. 3.18. Ташкил ва баҳодиҳии самаранокии фаъолияти мақомоти ҳокимияти идоракунии дар вилоятҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дар ноҳияҳои маъмурӣ; истифодаи чунин баҳодиҳӣ дар низоми идоракунии ва назорати давлатӣ. 3.25. Муҳити инвеститсионӣ бо дарназардошти воҳидҳои минтақавӣ-мақонӣ. Баланд намудани диққатҷалбкунии инвеститсионӣ ва истифодаи самаранокии лоиҳаҳои инвеститсионӣ дар минтақаҳо иҷро шудааст.

Навгониҳои илмӣ натиҷаҳои таҳқиқот ривож додани назарияҳои илмӣ сармоягузорӣ, ки дар асоси он роҳҳои тақмили механизмҳои таҳия ва

тадбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ асоснок карда шуда, коркарди тавсияҳо оид ба амалишавӣ ва самаранокии сармоягузори минтақавӣ инъикос гардидаанд.

Дар раванди таҳқиқот натиҷаҳои зерин ба даст оварда шуданд, ки наwgонии илмиро муайян намуда, муҳтавои ҳимояро ташкил медиҳанд:

1. Мукамал гардонидани лоиҳаҳои сармоягузори минтақавӣ вобаста ба мақсадҳои аниқи дар ибтидо гузошташуда ва ба самти дигаргунсозии системаи иҷтимоӣ-иқтисодӣ. Тибқи он мафҳуми лоиҳаи инвеститсионии минтақавӣ ҳамчун системаи муносибатҳо, ки дар байни субъектҳои новобастаи хоҷагидорӣ ва институтҳои мақомоти давлатии минтақавӣ дар бобати истифодаи захираҳои гуногуншакли сармоягузорӣ, арзишҳои дар ҳудуди минтақа мавҷуда ва дар шакли самараҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва экологӣ амалишаванда ба амал омадаанд, мебошад.

2. Асоснок карда шудааст, ки таҷрибаи мамлакатҳои хориҷӣ оид ба принсипҳои таҳияи лоиҳаҳои сармоягузорӣ, хусусан принсипи инноватсионӣ дар тақмили механизми таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои минтақавии сармоягузорӣ, ки қорӣ намудани таҷҳизот ва наwgуниҳои технологӣ ва вобаста ба ин рушди индустриалии иҷтисодиёти минтақа ва рушди мавқеи рақобатпазири онро дар системаи иқтисодиёти миллӣ таъмин месозад.

3. Нерӯи сармоягузори вилоят, ки дар асоси таҳлили дараҷаи таъсири омилҳои гуногун ба ҷараёни таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ ва қонуниятҳои рушди маблағгузори иқтисодиёти минтақа, ҳолати бозори сармоя ва захираҳои сармоягузорӣ, ҳамзамон механизми ҳавасмандии иштироккунандагон агентҳои сектори инвеститсионӣ ба амал оварда шудааст, муайян карда шудааст.

4. Муаммоҳои асосии дар самти таҳия ва татбиқи самараноки лоиҳаҳои сармоягузори дар вилояти Хатлон мавҷудбуда, ки асосан ба дараҷаи нокифояи рушди инфрасохтори соҳаи сармоягузорӣ алоқаманд аст, муайян карда шудааст. Ба онҳо дохил карда шудааст:

- суи будани алоқамандии субъектҳо ва ё иштирокчиёни инфрасохтори сармоягузорӣ (мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, сармоягузoron, ташкилотҳои суғурта, муассисаҳои бонкӣ;

- нокифоягии маҷмӯи иттилоотӣ, моддӣ, ташкилӣ, қарзӣ ва дигар воситаҳои системаи иҷтимоӣ-иқтисодӣ;

- норасо будани мутахассисон дар соҳаи муҳандисӣ.

5. Исиот карда шудааст, ки ҷараёни сармоягузорӣ дар вилояти Хатлон қаноатбахш намебошад. Барои асоснокнамоӣ муайян гардидааст, ки маиғиатҳои байни ширкаткунандагони алоҳидаи таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузори минтақавӣ, инчунин унсури асосии он — инфрасохтори инноватсионӣ (маҷмӯи самтҳо ва соҳаҳои иқтисодиёт, ки фаъолияти инвеститсионии истехсолотро таъмин месозад), ки сабаби асосии муҳити номусоиди сармоягузорӣ ва аз ин рӯ, боиси дараҷаи пасти таҳия ва татбиқи муваффақонаи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар иқтисодиёти минтақа мегардад.

6. Коркард намудани механизмҳои асоснокшуда ва интиҳои самтҳои афзалиятноки лоиҳаҳои сармоягузори минтақавӣ, ки ба ғуншавии захираҳои

сармоягузорӣ баҳри ҳалли проблемаҳои нисбатан тезу тунди рушди иҷтимоӣ-иқтисодӣ дар чорчӯбаи муқаррароти асосии мақсадноки нақшаи стратегии рушди вилояти Хатлон (баланд бардоштани сифат ва дараҷаи зиндагии аҳолии минтақа) равона гардида, бояд ҳалли проблемаҳои худмухтории минтақа – мустақилона иҷро намудани маҷмӯи вазифаҳои, ки ваколати он имконият медиҳад, таъмин намояд ва дараҷаи рақобатпазирии афзалияти иқтисодиёти вилояти Хатлонро дар бозори умумимиллӣ баланд бардорад.

7. Тавсия намудани роҳҳои тақмили механизмҳои паст намудани хавфи таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ, танзими даромадноки ва таносуби хавфи барои ширкаткунандагони лоиҳа. Аз он ҷумла пешниҳод гардидааст, ки самти асосӣ дар тадбиқи лоиҳаи сармоягузорӣ фаъолияти превентивӣ (мониторинги хавфҳои сармоягузорӣ) мебошад, ки ба пастшавии хавфи омилҳои таҳлилро фарогир асоснок гардонида шуданд, яъне муайян намудани омилҳои макромухит (инфлятсия, сиёсати андозӣ, сиёсати пулию қарзӣ); сиёсӣ (тадбирҳои қонунгузорӣ, базаи ҳуқуқии сармоягузорӣ, устувории танзими давлатӣ дар маҷмӯъ), илмӣ-техникӣ (дараҷаи рушди техника, неруи саноатӣ), иҷтимоӣ-иқтисодӣ; омилҳои микромухит (дастрасии воситаҳои сармоягузорӣ, дараҷаи рақобатпазирӣ ва ғайра).

Аҳамияти амалии натиҷаҳои таҳқиқот, аз коркарди усулҳои назариявӣ ва методии тақмили механизмҳои таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои инвеститсионии минтақавӣ иборат мебошад, ки онҳо имкон доданд, ки оид ба ташаккули сиёсати муваффақи сармоягузории минтақавӣ ва ҳалли вазифаҳои тақмили механизмҳои баландбардории ҷазобияти сармоягузории минтақа дар маҷмӯъ тақлифҳо пешниҳод карда шаванд. Нуктаҳои асосии илмӣ диссертатсияро метавон ба сифати асоснокии назариявӣ-методологии таҳқиқоти минбаъда ва ҳалли амалии таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузории вилоят истифода бурд. Дар самти механизми ташаккул ва рушди соҳаи инноватсионии инфрасохтори инноватсионӣ тавсияҳои мушаххас пешниҳод шудаанд, ки онҳоро ҳамчун шарт ва заминаи таҳия ва татбиқи муваффақонаи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар иқтисодиёти вилояти Хатлон истифода бурдан мумкин аст.

Хулоса ва тавсияҳои дар таҳқиқоти диссертатсионӣ овардашударо дар фаъолияти амалӣ ҳангоми қабули қарорҳои ба таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузории минтақавӣ дахлдор ба таври васеъ истифода бурдан мумкин аст. Онҳоро инчунин мақомоти ҳокимияти давлатӣ барои тақмили қонунгузорӣ ва таҳияи тадбирҳо дар соҳаи фаъолияти сармоягузорӣ истифода бурда метавонанд.

Маводи таҳқиқотро инчунин ҳангоми хондани маърузаҳо оид ба курси “Иқтисодиёти миллӣ”, “Иқтисодиёти минтақавӣ”, “Сармоягузорӣ”, “Назарияи иқтисодӣ”, «Баҳодиҳии лоиҳаҳои сармоягузорӣ», ҳамчунин ҳангоми хондани маърузаҳо дар курси махсус оид ба назарияи сармоягузорӣ ва дастгирии давлатии рушди иқтисодиёти минтақавӣ дар ихтисосҳои иқтисодии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав истифода бурдан мумкин аст.

Татбиқи натиҷаҳои таҳқиқот. Нуктаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар конференсияҳои илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ ва байнидонишгоҳӣ (солҳои 2010-2019) пешниҳод гардида, дастгирӣ ёфтанд.

Интишорот. Аз рӯи натиҷаҳои таҳқиқот 6 мақолаи илмӣ дар ҳаҷми 6,3 ҷузъи чопӣ, аз ҷумла 5 ҷузъи чопии он дар маҷаллаҳо ва нашрияҳои аз тарафи Комиссияи олии аттестационии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсиягардида ба нашр расидааст.

Сохтори таҳқиқот. Диссертатсия аз сарсухан, се боб, нуҳ савол, 25 ҷадвал, 4 расм, 4 диаграмма, хулоса, пешниҳод ва бо истифода аз 104 сарчашма таҳия карда шудааст ва дар 166 саҳифаи чопӣ омода гардидааст.

II. МАЗМУНИ АСОСИИ КОР

Дар муқаддима муҳимияти мавзӯи таҳқиқот асоснок, мақсаду вазифаҳои таҳқиқот муайян, объекту мавзӯи таҳқиқот мушаххас карда шудааст, вазъи таҳқиқотҳои мавҷуда доир ба мавзӯи таҳқиқот шарҳ ёфтааст, асосҳои методологӣ ва пойгоҳи иттилоотии тадқиқот муқаррар карда шудаанд, бандҳои асосии навгониҳои илмӣ таҳқиқоти диссертатсия пешниҳод гардидаанд.

Дар боби якум - «Асосҳои назариявии методологии коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузори минтақавӣ» - ҷанбаҳои назариявӣ ва принсипу методҳои асосии коркарду татбиқи лоиҳаҳои сармоягузори минтақавӣ, инчунин таҷрибаи хориҷии коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар минтақаҳо баррасӣ мегарданд.

Дар рисола нақш ва аҳамияти коркарду тадбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ чун асбоби муҳими ба нақшагирии стратегӣ ва рушди иҷтимоӣ-иқтисодӣ асоснок карда мешавад. Барои собитсозии ин нукот дар асоси омӯзиши ва ҷамъбасти адабиёти мавҷудаи хориҷӣ ва ватанӣ нисбати шарҳи мафҳуми умумии «лоиҳаҳои сармоягузорӣ» чун тағйири мақсадноки иҷтимоӣ-иқтисодӣ бо мақсадҳои аз ибтидо муайян, муаллиф мафҳуми мазкурро бой ва мушаххас мегардонад. Ба ақидаи муаллиф, лоиҳаи сармоягузорӣ чунин муайян карда мешавад; а) фаъолияти барномавии сармоягузор, ин ба амалгардони маҷмӯи амалҳо доир ба таъмини дастоварди мақсадҳои мушаххас дар давраи муқарраршуда равона аст; б) маҷмӯи амалҳои мақсаднок, ки системаи ҳуҷҷатҳои ташкилӣ-ҳуқуқӣ ва ҳисоботӣ-молиявиро, ки барои амали-гардони фаъолияти сармоягузорӣ зарур аст ва ё ҷараёни ин амалҳоро тасвир менамоянд, фаро мегиранд. Барои дарки моҳияти мафҳуми лоиҳаҳои сармоягузорӣ аломатҳои умумии он (самтнокӣ барои ба даст овардани мақсадҳо, ташкили ҳоси лоиҳа, давомнокии маҳдуд дар вақт барои ба дастории тағйирот, маҳдудияти захираҳои талабшаванда маҷмӯи таъсир ва ғайра) тасвир менамояд.

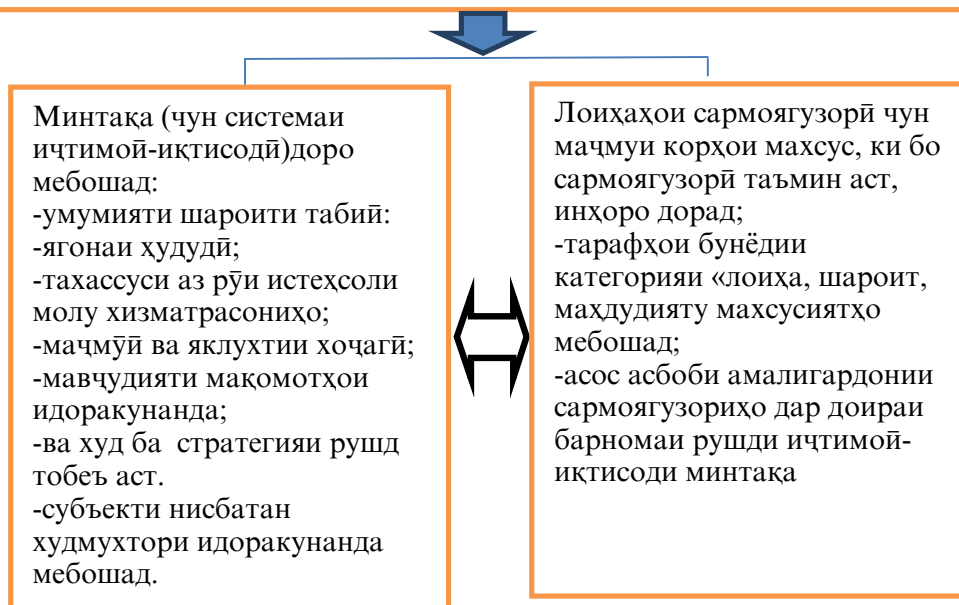
Баъдан дар диссертатсия ба мафҳуми «лоиҳаи сармоягузори минтақавӣ», лоиҳаи дар қаламрави муайяни мамлакат коркарду татбиқшуда, ки ба сатҳу сифати вазъи иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва экологии минтақа таъсири бевосита мерасонад, ислоҳот дароварда мешавад.

Лоиҳаи сармоягузогии минтақавӣ чун низоми муносибатҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ, ки байни сармоягузориҳо, субъектҳои мустақили хоҷагидорӣ ва мақомоти маҳаллии ҳокимият дар робита бо истифодаи мақсаднок захираҳои гуногуни сармоягузорӣ дар қаламрави мушаххаси мамлакат бо мақсади гирифтани натиҷаҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва экологӣ тасвир меёбад. Дар қор аломатҳои фарқкунандаи лоиҳаҳои сармоягузории минтақавӣ ҷудо карда мешавад: тамоюл ба татбиқи стратегияи рушди иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа, таъмини шароит барои баҳисобгирӣ ва татбиқи манфиатҳои иштирокчиёни лоиҳаи сармоягузорӣ мувофиқсозии мақсаду вазифаҳои лоиҳаи сармоягузорӣ бо манфиатҳои тамоили ҷомеаи минтақа.

Дар диссертатсия бо зарурати қоркарду татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар соҳаи воқеии иқтисодиёти минтақаҳо, ки яке аз вазифаҳои муҳимтарини сиёсати иқтисодӣ ва саноатии ҷумҳурӣ дар шароити татбиқи мақсади миллии саноатисозии босуръати мамлакат мебошад, диққати асосӣ дода мешавад. Бинобар он ки лоиҳаҳои сармоягузорӣ муайянсозии самтҳои оқилонаи сармоягузорию дар назар дорад, муаллиф таснифоти самти объектҳои имконпазири маблағгузориҳоеро пешниҳод менамояд, ки серпахлӯӣ, гуногунии объекту мақсадҳои маблағгузорию инъикос менамоянд. Дар диссертатсия самтҳои воқеии сармоя-ташаккулдиҳандаи сармоягузориҳо, ки асоси фаъолияти сармоягузорӣ ва қоркарди лоиҳаҳои сармоягузорӣ (ҳам қорхонаҳои тичоратӣ ва ҳам муассисаҳои баҳши давлатии минтақа)-ро ташкил медиҳад, мавқеи хоса доранд. Барои иқтисодиёти минтақа сармоягузорӣ ба сармояи асосӣ чун таҷвиқ (инъексия)-е баррасӣ мегардад, ки ҳаҷми ВРП-ро тавассути талаботи (арҷ) молҳои сармоявӣ, ҳамчунин бавосита ба пойгоҳи васеъсозии шуғл, талабот ба молҳои соҳаи истъмоли иқтисодиёти минтақа ва ғайра афзун месозад.

Дар диссертатсия табиати синергетикӣ мултипликативии лоиҳаҳои сармоягузории минтақавӣ дар низоми иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа асоснок карда мешавад. Қоркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузории минтақавӣ чун унсури калидӣ ва фаъолияти системаи иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа дар доираи сиёсати сармоягузории минтақавӣ, ки стратегияи рушди минтақавии ҷумҳурӣ асос меёбад, татбиқ мегардад. Бинобар ин, лоиҳаи сармоягузории минтақавӣ чун натиҷаи ҳамқорҳои ду категорияи мустақил (лоиҳаи сармоягузорӣ ва минтақа) баррасӣ мешавад. (расми 1)

Расми 1. Алоқамандии ҳадафҳои иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа бо лоиҳаҳои сармоягузориҳои минтақавӣ

Дар диссертатсия мақоми лоиҳаи сармоягузориҳои минтақавӣ аз рӯи меъёрҳои таснифотии зерин муайян мегардад:

-Ҳудудӣ-ҷойи татбиқи лоиҳа (минтақаҳо, ноҳияҳо, шаҳрҳои мамлакат);

-стратегӣ- ба инъикоси нуқоти асосии стратегияи рушди иҷтимоӣ-иқтисодии мамлакат равона аст;

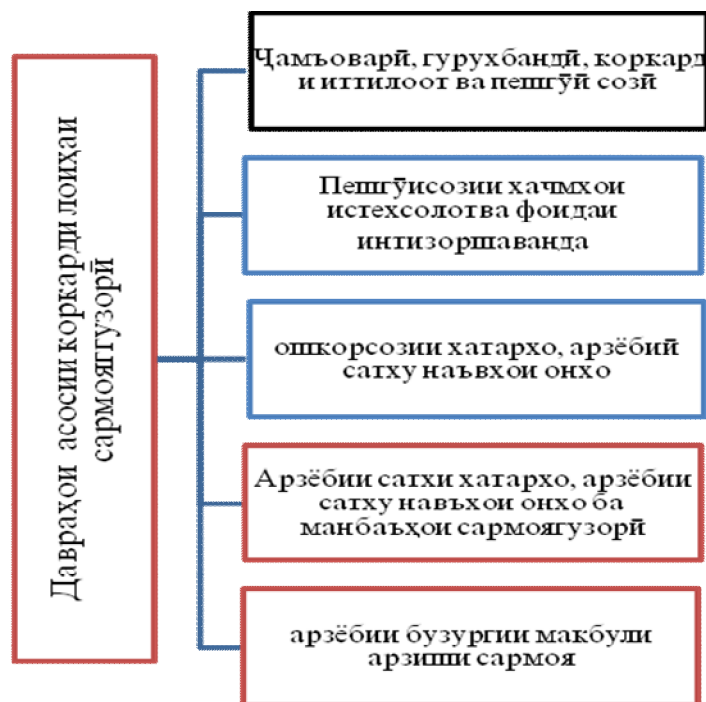
-таркибӣ ё ташаббускори лоиҳа - субъектҳои хоҷагидорӣ минтақа, мақомотҳои маҳаллии ҳокимияти давлатии минтақаи мамлакат;

-арзишӣ - аз маблағҳои сармоягузориҳои хориҷӣ ба минтақа ва ғайра, маблағгузорӣ мегардад;

-мақсаднок-бо қисмҳои стратегӣ ва таркибии лоиҳаҳои сармоягузориҳои минтақавӣ асос меёбад;

-баробархукуқӣ (ё ҳамшарикӣ)- иштирок дар лоиҳаи мақомотҳои маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва соҳаи соҳибкорӣ дар шароити ҳамкорӣ баробархукуқ ва ҳоказо.

Хусусиятҳои мазмуни лоиҳаҳои сармоягузорӣ, ки баҳисобгирии тамоили омилҳои дохилӣ ва беруниро талаб мекунад ба натиҷаҳои лоиҳа таъсири бевосита ва бавосита мерасонад, баррасӣ мегардад. Аз ин лиҳоз дар лоиҳаи сармоягузорӣ, ки системаи яклухтро бо тавсифоти муайян дар бар мегирад, тартиби коркарду татбиқи он, ки аз якҷанд давра иборат аст, дида барои маҳалла мешавад. (расми 2)

Расми 2. Давраҳои асосии коркарди лоиҳаи сармоягузорӣ

Дар диссертатсия сиёсати сармоягузорӣ ва принципҳои коркарди лоиҳаҳои сармоягузори мамлакатҳои хориҷӣ таҳлил шуда, ошкор гардидааст, ки бо он фаъолияти сармоягузорӣ хотима намеёбад, ва омили нақши фаъоли давлатиро дар сохтани системаи маблағгузори дарозмуддати иқтисодиёти мамлакат ва минтақаҳои он пешбинӣ менамояд. Афзалиятҳои усули барномавии мақсаднок дар низоми коркарди лоиҳаҳои сармоягузорӣ, ки аз барномаи рушди иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа ибтидо мегираду самти асосии онҳо ҳамворсозии рушди нобаробари минтақаҳои алоҳида мебошад, мушоҳида мегардад. Дар ин самт хусусан таҷрибаи ИМА ва ИА, ки зимни самтмуайянкунии умумии бозоргонии иқтисодиёти як қатор лоиҳаҳои сармоягузори минтақавӣ ва барномаҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ коркарду татбиқ мегарданд ва таъсири бевоситаи давлатро ба чараёну дастгириҳои иқтисодӣ дар самти баланд бардоштани сатҳи рақобатпазирии иқтисодиёти мамлакат дар бозори ҷаҳонӣ инъикос менамояд, ҷолиби диққат аст. Шакли дигари муҳими иштироки фаъолонаи ҳукумат дар ҳаёти иқтисодии мамлакат ва минтақаҳои он институти супориши давлатӣ мебошад, ки дар навбати аввал ба ниғаҳдории соҳаҳои анъанавии саноат равона аст. Дар ин самт таҷрибаи коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузори минтақавӣ дар Олмон, ки дар беш аз 65%-и қаламрави мамлакат барномаҳои мақсаднок доир ба рушди минтақв ё қаламравҳо татбиқ меёбад, аҳамияти хоса дорад. Дар қонуни асосии мамлакат мафҳуми «вазифаи чамбъиятӣ» навишта шудааст, ки ба дарки муносири барномаи мақсаднок муносиб мебошад.

Дар Чин, ки коркард ва татбиқи лоиҳаҳои муҳимтарини сармоягузорӣ ба иқтисодиёт асосан аз рӯи принципи соҳавӣ ба роҳ

монда шудааст, барои мақсадҳои маблағгузорӣ ҳам аз маблағҳои буҷети давлатӣ ва ҳам аз шаклҳои гуногуни пасандозҳои аҳоли, ки зери маълумоти ҳукумат қарор дорад (андӯхтҳои нафақа ва депозитҳои почтавӣ), истифода мебарад. Қарздиҳии «сиёсӣ» ташкил шудааст, се бонки давлатии рушд ташаккул ёфтаанд ва воситаҳои асосии амалигардонии сиёсати давлатии минтақавии иқтисодиёт мебошанд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон омӯзиши таҷрибаи мамлакатҳои инкишофёбанда дар коркарди лоиҳаҳои сармоягузорӣ аҳамияти калони амалӣ дорад. Зарурати амалигардонии рушди босуръати саноати дар назди мамлакатҳои инкишофёбанда вазифаи азхудкунӣ ва истифодаи асбобҳои мутобиқшудаи коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ гузоштааст. Дар ин ҷанба кори коллективии ЮНИДО нисбати принципҳои ва методҳои коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ, ки бо номи «Дастури баҳодихӣ оиди самаранокии сармоягузори мебошад», (с.1978) кӯмаки калон расонд. Методикаи ЮНИДО воситаест, ки барои ниёзи мамлакатҳои инкишофёбанда махсус тавсия дода шудааст ва ба аксари вижагиҳои хоси ин мамолиқ мувофиқат мекунад. Ҳамзамон, дар диссертатсия махсус қайд мегардад, ки муваффақияти фаъолияти сармоягузорӣ дар мамлакатҳои инкишофёбанда, аз ҷумла дар Тоҷикистон дар ҳолатҳои зоҳир мегардад, вақте ки коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузории минтақавӣ на танҳо ба омӯзишӣ ва истифодаи таҷрибаи муосир ва дастовардҳои бо лоиҳагирии сармоягузорӣ ва дастгирии давлатӣ доир ба татбиқи он асос меёбад, балки ба сатҳи зарурӣ бо назардошти вожагиҳои рушди иҷтимоӣ-иқтисодии минтақаи мушаххаси мамлакат роҳандозӣ гардад.

Дар боби дуюм - «Вазъи ҳозираи самаранокии татбиқи лоиҳаи сармоягузорӣ дар вилояти Хатлони Ҷумҳурии Тоҷикистон» иқтидори табиӣ-захиравии минтақа дар ҳошияи рушди лоиҳаҳои сармоягузорӣ арзёбӣ гардида, самаранокии татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ, инчунин масоили коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар вилояти Хатлон мавриди таҳлил қарор гирифтааст.

Дар диссертатсия ишора гаштааст, ки низоми ҳавасмандӣ дар коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ аз анбӯҳи сармоягузориҳо ба минтақаи муайян, аз ҷумла ба вилояти Хатлони Ҷумҳурии Тоҷикистон аз омилҳои саршуморе вобастааст. Дар асоси корбурди як қатор нуқоти принципҳои назарияи системаҳо як қатор гурӯҳҳои омилҳои муқими сармоягузорӣ ва нишондиҳандаҳое, ки ҷаззобияти сармоягузории соҳаро тавсиф медиҳад, ҷудо карда шудааст. Муаллиф қайд мекунад, ки мақомотҳои ҳокимияти давлатии вилояти Хатлон барои ҷалби захираҳои сармоягузорӣ ба гардиши самаранокии иқтисодӣ ё чараёни такрористеҳсоли минтақа арзёбии объективонаи афзалиятҳои рақобатпазирии минтақаҳо, тарафҳои мусбӣ ва манфие, ки ба амалигардонии фаъолияти сармоягузорӣ таъсир мерасонад, зарур аст. Арзёбии иқтисодии сармоягузории минтақа ҳамчунин мавқеъ ва муаррифии дурусти имкониятҳои иқтидорӣ ва бартариҳои вилояти Хатлонро дар ҷаҳми сармоягузoron талаб мекунад. Ба сифати мақсади

асосии арзёбии иқтидори сармоягузории минтақа муайянсозии ҷанбаҳои ояндадори бунёди имконпазири корхонаҳои нави саноатӣ ва шароити амали онҳо дар тамоми соҳаҳои иқтисодии минтақа, инчунин ҷалби пешгӯишудаи захираҳои сармоягузорӣ ба иқтисодиёт хизмат мерасонад. Иқтидори сармоягузории минтақа чун маҷмӯи захираҳое, ки табиати сармоягузорӣ доранд (активҳои моддӣ-техникӣ, молиявӣ, технологӣ, ташкилӣ, ғайримоддӣ ва ҳоказо) ва сатҳи ҷаззобияти сармоягузории объектҳо, чун маҷмӯи шароити объективӣ ва заминаҳо барои сармоягузорӣ баррасӣ мегардад. Муаллифи диссертатсия як қатор бартариҳои минтақаро ҷудо кардааст, ки онҳо иқтидори сармоягузории вилояти Хатлонро муайян менамоянд;

-ҷойгиршавии қулайтарин қаламрави вилояти Хатлон дар системаи ҷанбаҳои маконӣ дар навбати аввал аз нуқтаи назари логистика (аз рӯи хатсайрҳои байниминтақавӣ ва байналмилалӣ нақлиёт);

-дар вилоят пойгоҳи ба ин захиравӣ барои рушди соҳаи кишоварзӣ ва соҳаҳои саноат, пеш аз ҳама, саноати коркарди маҳсулот ҷойгир аст;

-дар шаҳрҳои калони вилоят низоми пуриқтидори таҳсилот амал мекунад;

-мавҷудияти дастгирии ҷиддӣ ва ҳавасмандсозии сармоягузориҳои хориҷӣ ва расонидани кӯмак ба сармоягузориҳои хориҷӣ аз тарафи мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ.

Дар натиҷаи татбиқи воқеии барномаҳо ва лоиҳаҳои калони сармоягузории минтақавӣ сатҳи устувори рушди иҷтимоӣ-иқтисодии вилоят ба даст оварда шуд.

Ҷадвали 1.

Динмикаи нишондиҳандаҳои асоси иҷтимоӣ-иқтисодии вилояти Хатлони Ҷумҳурии Тоҷикистон

Нишондиҳандаҳо	2000	2005	2010	2017	2017 нисбати соли 2000, маротиба
Маҳсулоти умумии минтақавӣ, млн, сомонӣ	397,7	1805,5	6493,2	16676,8	41
МУМ ба сари аҳоли, сомонӣ	180,9	732,9	2406,1	5213,9	28,8
Шумораи солонаи шугл дар иқтисодиёт (ба ҳисоби миёна), ҳаз нафар	353,8	380,6	372,0	447,7	1,26
Сатҳи бекорӣ %	0,7	1,5	2,2	2,1	1,4
Даромади бучети давлатӣ, млн, сомонӣ	22,6	232,8	609,4	1471,4	65,1
Музди меҳнати якмоҳаи (ба ҳисоби миёна), сомонӣ	9,80	56,56	232,9	843,39	86,1
Андозаи миёнаи нафақа дар моҳ, сомонӣ	3,57	24,65	117,0	259,18	72,5

Манбаъ: Омори солонаи вилояти Хатлони Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2016, 2018. С.7-10.

Дар давраи солҳои 2000-2017 ҳаҷми МУМ-и вилоят аз 397,7 млн. сомонӣ то 16676,8 млн. сомонӣ афзуд, МУД ба сари аҳоли аз 180,9 сомонӣ то 5213,9 сомонӣ афзуд ва мувофиқан даромади буҷети давлатӣ, чун манбаи асосии рушди соҳаи иқтимоии минтақа афзоиш ёфт. Таносуби пешрафти суръати афзоиши даромади буҷет нисбати суръати афзоиши МУМ 1,58 (65,1/41,0)-ро ташкил медиҳад, яъне ба ҳар як банди афзоиши ҳаҷми МУМ 1,73 банди афзоиши даромади буҷет рост меояд. Афзоиши музди меҳнати якмоҳа (ба ҳисоби миёна)-и кормандон ва шумораи солонаи ба иқтисодиёт шуғлварзидагон (ба ҳисоби миёна) назаррас мебошад. Аммо сатҳи бекорӣ дар соли 2017 2,1%-ро ташкил дод ва он майл ба афзоиш дорад. Бинобар ин, мақомотҳои маҳаллии ҳокимият дар доираи татбиқи стратегияи саноатикунони минтақа доир ба паст кардани сатҳи бекорӣ чораҳо меандешад.

Дар диссертатсия нақш ва мавқеи иқтисодиёти вилоят дар рушди иқтисодиёти ҷумҳурӣ таҳлили худро ёфт. Иқтисодиёти вилояти Хатлон дар истеҳсоли маҳсулоти умумии минтақавӣ Ҷумҳурӣ фаъолона ширкат мекунад. Ҳоло вазни ҳоси МУМ-и вилояти Хатлон дар ҳаҷми маҳсулоти умумии минтақавӣ 30,1% ба муқобили 22,4% ташкил медиҳад ва ин нишондиҳанда дар қиёс бо минтақаҳои дигари мамлакат нисбати соли 2000 хеле афзуд. Фондҳои асосӣ қисми фаъоли боигарии миллии ҷумҳурӣ ва минтақаҳои онро ташкил медиҳад. Аз лиҳоз, татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ барои ташкили такрористеҳсол ва ба кор андохтани фондҳо нави асосӣ чун ҳаракатдиҳандаи рушди иқтисодиёт аҳамияти хоссаи бунёдӣ дорад.

Ҷадвали 2.

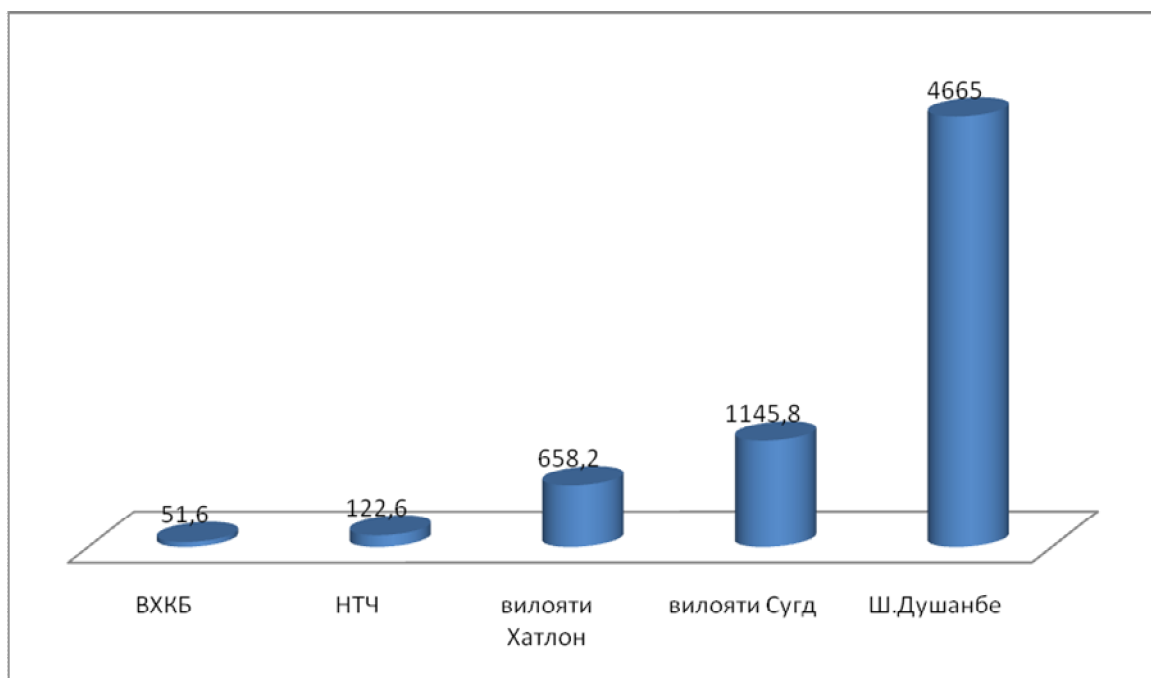
Динамикаи бекорандозии фондҳои асосӣ ва сармоягузориҳо дар вилояти Хатлон (солҳои 2000-2017), млн. сомонӣ

№ Минтақаҳо	2000		2005		2010		2017		Тағйирот дар қиёс бо солҳои 2015-2017	
	Млн. Сом	дар%	Млн. сом	дар %	Млн. сом.	дар %	Млн. сом.	дар%	Афз оиш, %	пеш рафт
Ба кор андохтани фондҳои асосӣ дар минтақаҳои ҷумҳуриявӣ	81,6	100	363,9	100	2119,2	100	6678,5	100	512	-
аз ҷумла:										
вилояти Хатлон	13,4	16,4	86,5	23,8	430,5	20,3	1457,6	21,8	453,6	5,4
Сармоягузорӣ, дар ҷумҳуриявӣ	108,6	100	682,5	100	4669,4	100	11371,6	100	104,7	-
Аз ҷумла:										
вилояти Хатлон	33,5	30,8	220,1	32,2	1884,9	40,4	2185,1	19,2	65,2	-11,6

Аз рӯи Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2016-2018, С. 312-319 ҳисоб карда шудааст.

Ба кор андохтани фоидаҳои асосӣ дар давраи солҳои 2000-2017 аз 13,4 то 1457,6 млн. сомонӣ афзуд, ҳаҷми ба кор андохтани фондҳои асосӣ дар вилоят соли 2017 бештар аз 21,8%-и тамоили андозаи бақорандозии ҷумҳуриро ташкил дода ва дар давраи таҳмилшаванда ба 5,4% афзуд. Соли 2017 маблағгузориҳо барои таъмини сохтори такрористеҳсолӣ аз рӯи объектҳои таъминоти истеҳсолӣ дар вилоят қариб 2185,1 млн. сомонӣ ташкил намуд ва он дар қиёс бо соли 2000 ба 2151,6 млн. сомонӣ афзуд. Ҳаҷми сармоягузорӣ ба иқтисодиёти вилояти Хатлон соли 2017 19,2%-и тамоми андозаи сармоягузорӣ бо ҷумҳуриро ташкил намуд ва он ба 11,6% кам гардид. Сабаб дар он аст, ки соли 2000 дар вилоят маблағҳои калон ба барқарорсозии объектҳои гумшудаи таъминоти истеҳсолӣ ва иҷтимоӣ дар солҳои ҷанги шаҳрвандӣ равона шуда буд. (ҷадвали 2)

Дар вилояти Хатлон, инчунин сармоягузориҳои хориҷӣ татбиқи худро меёбад, аммо ҳаҷми онҳо дар қиёс бо минтақаҳои дигари ҷумҳурӣ хеле кам аст. Дар давраи солҳои 2007-2017 ҳаҷми сармоягузориҳо 658,2 млн. долларро ташкил намуда ки он дар қиёс бо вилояти Суғд 786,8 млн доллар ва қариб 7 маротиба дар қиёс бо шаҳри Душанбе камтар аст (нигаред ба расми 1). Сармоягузориҳои хориҷиро дар минтақаҳои ҷустуҷӯ мекунамд, ки инфрасохтори инкишофёфта доранд. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки вилояти Хатлон иқтисодии калони сармоягузориҳо ва захираҳои калон дорад, аммо дорои сатҳи пасти ҷолибияти сармоягузорӣ мебошад.

Диаграммаи 1. Ҳаҷми сармоягузориҳои хориҷӣ дар минтақаҳои ҷумҳурӣ дар с. 2007-2016 млн. долл. ИМА

Агар таҳарруки сармоягузориҳо аз тамоми манъбаъҳои вилояти

Хатлонро баррасӣ намоем, пас афзоиш мушоҳида мегардад. Солҳои 2010-2017 аз 1985 то 2330 млн. сомонӣ афзуд. Афзоиши ҳаҷми сармоягузорӣ аз тамоми манбаъҳо асосан аз ҳисоби ҷалби сармоягузориҳо ба рушди сохтмон, саноати коркардкунанда, соҳаи маориф, нақлиёт ва алоқа рӯй дод. Ба ин соҳаҳои иқтисодиёт бештар аз 50%-и ҳаҷми сармоягузорӣ равона аст. Вазни хоси сармоягузорӣ аз тамоми манбаъҳои вилояти Хатлон нисбат ба ҳаҷми ҷумҳурӣ соли 2017 19,2%-ро ташкил намуд, ин нишондиҳанда дар қиёс бо соли 2017 то 27,1% кам гашт. Аз нуқтаи назари индекси Херфиндел-Хиришман, қисмати максималии сармоягузор ба воҳид баробар бошад, он гоҳ дар чор минтақа (ба истисноӣ ш Душанбе) бояд ба 25% баробар бошад. Дар ин ҷо ҳиссаи вилояти Хатлон аз сатҳи муқаррарӣ ба 5,8% пештар аст (25-19,2%). Аз ин бармеояд, ки ҳаҷми сармоягузориҳо торафт кам мешавад. Барои ошкорсозии манзараи воқеии сармоягузориҳо дар вилоят дар рисола аз рӯи лоиҳаҳои вилоят таҳлил гузаронида шуд. Лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар ноҳияҳо пеш аз ҳама, барои баробарсозии шароити рушди иҷтимоӣ-иқтисодии онҳо татбиқ мегардад, бинобар ин барои арзёбии сатҳи рушди нобаробари ноҳияҳои вилоят онҳо аз рӯи меъёрҳои ҳаҷми сармоягузориҳо аз тамоми манбаъҳо барои ҳар як ноҳия гурӯҳбандӣ шудаанд.

Ҷадвали 3.

Гурӯҳбандии ноҳияҳои аграрии вилояти Хатлон аз рӯи меъёрҳои сармоягузориҳо аз тамоми манбаъҳо

Гурӯҳҳо, млн. сомони	Ноҳияҳо	Барои ҳар як шаҳс	Барои ҳар як км. кв, сомони
То 133	Ҷ.Балхӣ, Ҷайхун, Данғара, Кӯшонӣён, Вахш, Ҳамадонӣ, Ҷами, Ш.Шохин	644,8	38271,3
Аз 134 то 257	Мӯминобод, Темурмалик, Шаҳритӯс, Хуросон	2250,1	211897,1
Аз 258 то 381	Фархор, Леваканд, Панҷ, Восеъ, Дӯстӣ, Кабодиён, Балҷувон, Н.Хусрав	4197,1	659294,6
Аз 382 то 505	Ховалинг	11259,3	372882,3
Аз 506 боло	Ёвон	5515,3	1361666,6

Аз рӯи Минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон 2018, с 303-304; Солномаи омили вилояти Хатлон, 2018. - С.18 ҳисоб карда шудааст.

Чӣ тавре ки аз маълумотҳои ҷадвали 3 аён мегардад, дар гурӯҳи якуми ноҳияҳо, ки 43%-и ноҳияҳои таҳлилшуда сармоягузориҳо ба ҳисоби миёна ба ҳар як ноҳия 79,9 млн сомонӣ рост меояд, ки дар қиёс бо гурӯҳи дуюм 2,7 маротиба, бо гурӯҳи сеюм 4 маротиба ва мувофиқан ба ҳар як сокин 4,0 ва 6,5 маротиба камтар аст. Таносуби вариантҳо хеле баланд аст, бештар аз 2,5

баробарро ташкил медиҳад ва ин аз сатҳи баланди рушди нобаробари ноҳияҳо гувоҳӣ медиҳад. Ҳамин тариқ зимни коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ шумораи аҳоли ва ҷанбаҳои ҳудудҳои онҳо чун объекти сохтмони объектҳои инфрасохторӣ ба ҳисоб гирифта намешавад.

Баъдан дар диссертатсия самаранокии татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар вилояти Хатлон, ки дар доираи сармоягузорию давлатии барномавӣ (СДБ) барои солҳои 2016-2020 татбиқи 30 лоиҳаи сармоягузорӣ пешбинӣ шудааст, мавриди таҳлил қарор меёбад. Самаранокии татбиқи ин лоиҳаҳо дар асоси андозаи маблағгузорӣ арзёбӣ гардид ва ошкор карда шуд, ки онҳо бесамар мебошанд, чунки асосан хусусияти муҳими иҷтимоӣ доранд. Ин лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар доираи барномаи давлатии сармоягузорӣ дорои хусусияти нагиррифтани ғоида ҳисоб меёбад ва ба беҳгардонию шароити иҷтимоии ҳаёти вилоят равона аст. Ин аз муфидияти ҷамъиятии ин лоиҳаҳо шаҳодат медиҳад.

Дар диссертатсия як қатор масъалаҳои роҳҳои коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорию минтақавӣ, пеш аз ҳама, сатҳи пасти коркард ва пешниҳодоти лоиҳаҳои сармоягузорӣ аз тарафи субъектҳои соҳаи соҳибкорӣ вилояти Хатлон ба фонди дастгирии рушди соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ошкор карда шуд. Сатҳи пасти вазъи инфрасохтори ташаккул ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорию минтақавӣ қайд мегардад. Зарурат ба бунёди мақомот ва ё шӯрои ваколатдори сармоягузорӣ доир ба коркард ва экспертизаи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар сатҳи минтақа асоснок карда шуд. Шӯрои сармоягузорӣ дар назди мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ бояд бо ҳамроҳангсозии ғайриқарорӣ иштирокчиёни лоиҳаи коркарду татбиқкунандаи сармоягузорӣ, маркази иттилооти минтақавӣ, ки вазифаҳои муҳимтаринро доир ба ҷамъоварӣ, гурӯҳбандӣ ва коркарди иттилоот иҷро мекунанд ва барои қабули қарорҳои сармоягузорию сармоягузорҳои ватанӣ ва хориҷӣ дар минтақа заруранд, бояд машғул шавад. Илова бар ин, аз тарафи муаллифи диссертатсия зарурат ба бунёди фонди минтақавии рушд ё дастгирии соҳаҳои афзалиятноки иқтисодӣ минтақа, ки ба маблағгузорию ҳиссавии барномаву лоиҳаҳои сармоягузорӣ равонаанд, асоснок шудааст.

Дар боби сеюм -“ Роҳҳои асосии такмилдиҳии механизмҳои коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорию минтақавӣ” асосҳои илмӣ механизмҳои асосноккунӣ ва интихоби афзалиятҳо дар лоиҳаҳои сармоягузорию минтақавӣ ва барномаҳо доир ба фароҳам овардани иқлими мусоиди сармоягузорӣ барои коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ, инчунин механизмҳои паст кардани сатҳи хатарҳо аз татбиқи лоиҳаи сармоягузорӣ таҳия шудаанд.

Дар диссертатсия асоснок карда шудааст, ки такмилдиҳии механизмҳои коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ бояд ба муносибати системавӣ, ки татбиқи маҷмӯи ҷараёнҳои ба ҳам алоқаманди мантиқиро талаб мекунад, асос ёбад. Системаи ҷараёнҳои бояд ба онҳо равона гардад:

- ташаккули илмӣ хеле хуби минтақа;
- беҳгардонию вазъи иқлими сармоягузорию соҳаҳои гуногуни иқтисодӣ минтақа;

-ташакулдиҳии механизмҳои самараноки бозори сармоягузорӣ;

- ташкилдиҳии таъмини ҳукукии чараёнҳо, ғайраи сармоягузори минтақавӣ.

Дар Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то соли 2030 як қатор вазифаҳои аввалиндараҷа нисбати таъмини рушди низоми иҷтимоӣ-иқтисодии минтақаҳои ҷумҳурӣ, пеш аз ҳама, дар самти коркарди бахшҳои афзалиятноки рушди минтақа гузошта шудааст. Аз ин лиҳоз, муаллиф таъкид мекунад, ки маркази коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузори самтҳои афзалиятноки рушди иқтисодиёти минтақа, ки рушди устувору дарозмуддати вилояти Хатлонро муайян месозанд, бояд ташкил диҳанд.

Муаллиф дар асоси таҳлили сатҳи рушди иҷтимоӣ-иқтисодии ноҳияҳои гуногуни вилояти Хатлон рушди нобаробари онҳоро муайян намудааст. Бинобар ин, барои муайянсозии афзалиятҳои рушди иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва самтҳои коркарду татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ гурӯҳбандии ноҳияҳои вилоятро аз рӯи меъёрҳои сатҳи ҳаёти аҳоли ва сатҳи рушди иқтисодиёт амалӣ гардондааст. Дар натиҷаи ҳисоббарориҳо аз тарафи муаллиф чор гурӯҳи шартии ноҳияҳо ва ё даврҳо ва навиҳои ба онҳо мувофиқи минтақаҳо, ки бояд асоси коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузори категорияҳо ё шаклҳои гуногуни моликиятро ташкил диҳанд, ҷудо карда шудаанд.(ҷадвали 4)

Ба гурӯҳи якум - аз нуқтаи назари иқтисодӣ “самаранок” - шаҳру ноҳияҳои саноатии вилоят дохил гардиданд, ки сатҳи баланди рушд, иқтисодии калони иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва мувофиқати истифодаи бештари коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузори, ки аз тарафи сармоягузори хориҷию ватанӣ маблағгузорӣ мешавад, доранд.

Ҷадвали 4.

Гурӯҳбандии ноҳияҳои вилояти Хатлон

Нави ноҳия	Ноҳияҳо	Меъёрҳо ва фосилаҳо	Манбаҳои лоиҳаҳои сармоягузорӣ
Шаҳру ноҳияҳои саноатӣ бо сатҳи баланди рушд	Бохтар, Норақ, Ёвон, Кулоб, Данғара	Аз сатҳи миёнаи вилоят баланд (таносуби аз 1 боло)	Сармоягузориҳои шахсии хориҷӣ ва ватанӣ
Ноҳияҳои устувор рушдбанда	Ҷ.Балхи, Кушониён, Вахш, Шаҳритӯс, Хуросон, Леваканд, Қабодиён, Н.Хусрав	80-100% (0,8-1)	Сармоягузориҳои омехта (хориҷӣ ва давлатии ватанӣ)
Ноҳияҳои нисбатан проблемавӣ	Фархор, Чомӣ, Панҷ, Восеъ, Дӯстӣ, Темурмалик, Ш. Шохин, Балҷувон, Ховалинг, Мӯминобод	50- 80% (0,5-0,8)	Бартариати сармоягузориҳои давлатӣ ва маблағҳои

			грантӣ.
--	--	--	---------

Аз тарафи муаллиф тартиб дода шудааст.

Ба гурӯҳи “проблемавӣ” –и ноҳияҳо ноҳияҳое мансубанд, ки ин сатҳи нисбатан пасти рушд, норасоӣҳои захираҳои сармоягузорӣ, сатҳи пасти инфрасохтор ва таъминияти иқтисодӣ иҷтимоӣ-иқтисодӣ доранд. Пас гузориши озода сармоя ва маблағгузориҳо ба ин гурӯҳи ноҳияҳо вучуд надорад, чунки ҳавасмандии сармоягузoron дида намешавад. Бинобар ин, ба онҳо дастгирии давлат ва танзими чараёнҳои коркарду татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ зарур мебошад.

Дар диссертатсия қайд шудааст, ки дар шароити маҳдуд будани захираҳои молиявӣ нигарониҳои чараёни коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар самти азнавсозии иқтисодиёти минтақа зарур аст. Дар ин ҳола муаллиф самтҳои асосии азнавсозии сохти иқтисодиёти вилояти Хатлон, дурнамои гузариши он ба рушди устувор айнавтсозии “нуқтаи афзоиш”, арҷиҳои талаботи қобили пардохт ва эҳтиёҷоти аҳли ҳомаи минтақа, татбиқи системаи лоиҳаву барномаҳои нақшавиро асоснок кардааст. Самтҳои қайдшудаи сиёсати сохторӣ бояд асоси коркард ва механизмҳои татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорию ташкил диҳанд. Бо мақсади муайянсозии самтҳои афзалиятноки коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ муносибати методӣ тавсия дода шуд, ки ба тайгирии вазъ ва рушди соҳаҳои иқтисодиёти вилояти Хатлон имкон медиҳад. Муаллиф истифодаи системаи коэффитсиентҳоро пешниҳод менамояд, ки ба меъёрҳои зерин мувофиқ аст: коэффитсиентҳои устувории молиявӣ, таносуби гирифтани маблағ аз фурӯш ва қарздорӣ таъхиршуда (дебиторӣ ва кредиторӣ), ғайринокии қорӣ (таносуби гардиши захираҳо ва сармоя), самаранокӣ (ғойдаоварии тамоми сармоя, ғойда аз фурӯш, ғойдаоварии сармояи шахсӣ, коэффитсиенти суръати рушди соҳаҳои алоҳидаи иқтисодиёт, коэффитсиенти бозоргирӣ). Бузургҳои интегралӣ ин коэффитсиентҳо тавсифи умумии вазъи иқтисодӣ-молиявӣ соҳаҳои минтақа инъикос ва самти коркарду татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорию муайян мекунад. Дар рисола инчунин рушди афзалиятноки вилояти Хатлон дар самтҳои зерин асоснок гаштааст: рушди соҳаҳои коркарди саноатӣ, комплекси энергетикӣ, соҳибдорӣ истеҳсолӣ, соҳаи кишоварзӣ, инфрасохтори нақлиётӣ ва рушди соҳаи иҷтимоӣ иқтисодиёт.

Барои асосноккунии ин самтҳо таҳлили самтҳои асосии рушди иҷтимоӣ-иқтисодӣ вилояти Хатлон гузаронида шуд. Баъдан дар рисола роҳҳои тақмили механизмҳои фароҳаморӣ иқлими мусоиди сармоягузорӣ барои коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузориӣ минтақавӣ асоснок карда шудааст. Нақш ва аҳамияти соҳаи

сармоягузори солим, ин дар он умумияти тамоми манфиатҳои иқтисодӣ молиявӣ ва сармоягузори иштирокчиёни мносибатҳои сармоягузорӣ таъкид мегардад. Аз ҷониби рисоланавис таркиби соҳаи сармоягузори минтақа пешниҳод шуд.

Ҷадвали 5.

Тартиби соҳаи сармоягузори минтақа

№пп	Унсурҳои сохторӣ	Мундариҷа
1.	Истеҳсолоти сармоягузорӣ	<i>Соҳаи сармоягузори бевосита, ки дар соҳаи воқеии иқтисодиёт дар давраҳои азхудкунӣ, татбиқ ва ба роҳ мондани лоиҳаҳои сармоягузорӣ иштирок мекунанд.</i>
2.	Инфрасохтори сармоягузорӣ	<i>Маҷмӯи соҳаҳои иқтисодиёт мебошад, ки фаъолияти истеҳсолоти сармоягузори таъмин мекунанд</i>
3.	Аз рӯи объектҳои маблағгузорӣ	<i>Соҳаи сармоягузори бевосита (сармоягузорӣ ба соҳаи воқеии иқтисодиёт), соҳаи сармоягузори молиявӣ; соҳаи ҳуқуқи молумулкӣ (тақсироти ҳуқуқи молумулкии моликияти иштирокчиёни фаъолияти сармоягузорӣ).</i>
4.	Аз рӯи субъектҳои иштироккунанда	<i>Давлат; вазорату идораҳои гуногун; намояндагони мақомоти маҳаллии ҳокимият, намояндагони соҳаи соҳибдорӣ, сармоягузори стратегӣ ва институтӣ; супоришгарои, шахсони ҳуқуқӣ ва воқеии хориҷӣ ва ғайра</i>

Аз тарафи муаллиф мураттаб сохта шудааст.

Омилҳои ошкор гардиданд, ки ба татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ монеа мешаванд, чораҳо доир ба беҳгардонии иқлими сармоягузорӣ пешниҳод гашт. Ба инфрасохторе, ки ба коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ, ба институтҳои асосии он, вазифаву хусусиятҳои амали онҳо (системаи савдо, тендерҳо, музоидаҳо, институтҳои таъминкунандаи иттилоот ва ғ.к.) муфассалтар таваққуф менамоям. Ба таъмини иттилооти шаффофи чараёнҳо, коркарди лоиҳаҳои сармоягузорӣ ва ҳуди системаи таъмини иттилоот, усулҳои моделсозии иттилоотӣ дар низоми сармоягузорӣ, ба истифодаи таъмини барномавии банақшагирии тақвими татбиқи лоиҳа диққати хоса дода шудааст.

Баъдан дар диссертатсия асосноккунии тавсияҳо доир ба такмилдиҳии механизмҳои пастсозии сатҳи номуайяни ва хатарҳои коркарду татбиқи лоиҳаи сармоягузорӣ мушоҳида мегардад. Зухуроти хатарҳо, пеш аз ҳама, аз омили вақт вобастааст: коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ давраи дарозмуддат пешбинӣ менамояд (истифодаи самараи дар оянда ҳосилшуда вақти зиёдеро талаб мекунад). Пас, мавҷудияти фосилаи замонӣ, оғоз аз марҳилаи коркард то марҳилаи татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ ва гирифтани он самара ё фоида, ки барои он лоиҳа коркард шудааст, хатарноктар мебошад. Хатар, пеш аз ҳама, дар марҳилаи коркарду татбиқ ҳамроҳ мегардад.

Расми 4. Хатарҳои сармоягузорӣ ва шаклҳои он

Дар робита бо ин, дар рисола хатарҳои сармоягузорӣ аз рӯи шаклҳои зуҳурот ва манбаъҳои пайдоиши, ки дар чараёни коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ бояд ба ҳисоб гирифта шаванд, таснифи худро ёфтаанд (расми 4).

Дар диссертатсия гузаронидани мониторинги хатарҳои сармоягузорӣ чун принципи муҳимтарини коркарду татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорию минтақавӣ ва лаҳзаҳои муҳимтарини татбиқи иттилооти онҳо асоснок карда шудааст; вазифаҳои асосии мониторинги фаъолияти хатарҳои сармоягузорӣ муайян ва алгоритми гузаронидани мониторинг ва чораҳо доир ба барҳамдиҳии таъсири хатарҳо пешниҳод гардид. Муаллиф усули арзёбии экспертиро барои баҳодихӣ ба фарорасии хатарҳо зимни коркарду татбиқи лоиҳаи сармоягузорӣ ба сохтмони сеҳи хурди истеҳсоли хӯроки чорво, инчунин усули дисконт барои ҳисобкунии самаранокии сармоягузорӣ барои сохтмони гармхона дар хоҷаҳои деҳқонӣ (фермерӣ)-и шаҳри Леваканти вилояти Хатлон тасвир карда шуд.

III. Хулосаҳои асосӣ ва пешниҳодот

Натиҷаҳои таҳқиқоти гузаронидашуда имкон доданд, ки чунин хулосаҳои асосӣ бароварда, тақлифҳои зерин пешниҳод шаванд:

1. Дар шароити низоми иқтисоди бозоргонӣ коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ ба соҳаи фаъолияти касбӣ табдил меёбад. Сарфи назар аз таҷрибаи бойи ҳосилшудаи идоракунӣ дар амалигардони лоиҳаҳои сершумори сармоягузорию давлатӣ, норасоӣ дар назария ва методологияи коркарду татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорию минтақавӣ

вучуд дорад. Ҳоло коркард ва татбиқи илман асоснокшудаи лоиҳаҳои сармоягузори минтақавӣ механизми асосии ташкилӣ-иқтисодии сафарбарии захираҳои сармоягузорӣ барои таъмини рушди устувори низоми иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа мегардад. Чунки дар шароити гузариши ҷумҳурӣ ба марҳилаи бозори рушдбанда, ки рушди институтҳои бозори молиявӣ рӯй медиҳад, коркарду татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ воситаи муҳими банақшагирии стратегӣ ва барномасозии рушди иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа мегардад.

2. Яке аз меъёрҳои муҳимтарини лоиҳаҳои сармоягузори минтақавӣ он аст, ки лоиҳаҳо ба манфиатҳои тамоми иштирокчиёни муносибатҳои иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа дахл меkunанд, чунки дар ҳудудҳои муайяни ҷумҳурӣ татбиқ меёбанд ва ба вазъи иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва экологии минтақа таъсири ҷиддӣ мерасонанд. Бинобар ин лоиҳаи сармоягузори минтақавиро чун системаи муносибатҳои мураккаб, ки дар доираи якҷоясозии манфиатҳои иштирокчиёни мустақилона амалкунандаи чараёнҳои коркарду татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар қаламрави минтақаи мушаххаси ҷумҳурӣ ба вучуд меояд ва аз вазъи ташаккулёфтаи иҷтимоӣ-иқтисодӣ, ки бо мақсади гирифтани фоидаи иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва экологӣ бармеояд, бояд баррасӣ намуд. Татбиқи стратегияи рушди иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа, таъмини баҳисобгирии пурраи манфиатҳои тамоми иштирокчиёни лоиҳа ва татбиқи он ба манфиати тамоми аҳли ҷомеаи минтақа аломати фарқкунандаи лоиҳаҳои сармоягузори минтақавӣ мебошад.

3. Сафарбарии захираҳои сармоягузорӣ ва самтҳои самараноки он аз риояи принципҳои зерини коркарди лоиҳаҳои сармоягузорӣ вобаста аст:

- инвайронментализм - баррасии минтақа ва субъектҳои хоҷагидорӣ он чун низоми кушода, ки бо муҳити беруна, пеш аз ҳама, бо муҳити сармоягузорӣ ҳамкориҳои фаъол доранд;

- мувофиқат - лоиҳаҳои сармоягузорӣ бояд ба стратегияи рушди минтақа ва ба стратегияи сармоягузори субъектҳои хоҷагидорӣ иқтисодиёти минтақа бояд мувофиқ бошанд;

- таъмини якҷоясозии манфиатҳои иштирокчиёни фаъолияти сармоягузорӣ инчунин, якҷоясозии идоракунии дурнамо, ҷорӣ ва оперативии он;

- раवонасозии диққати асосӣ ба услубу рафтори соҳибдорӣ;

- мавҷудият ва алтернативияти сармоягузорӣ, ки бо баҳисобгирии мутобиқшавӣ ба тағйирёбии омилҳои муҳити беруна асос меёбад;

- инноватсионӣ - коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ бояд механизми ҷорисозии навгонҳои технологӣ гардад, чунки онҳо болоравии сатҳи рақобатпазирии субъектҳои иқтисодиёти минтақаро таъмин менамоянд;

- камкунии хатари сармоягузорӣ - қарорҳои сармоягузорӣ, ки дар чараёни ташаккули стратегияи сармоягузорӣ қабул мегардад, бояд дорои омилҳо ва шароити бартарафсозии сатҳи хатари сармоягузорӣ бошад;

- салоҳиятноӣ - коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ бояд бо мутаххасисони касбӣ (менечерҳои молиявӣ ва сармоягузорӣ) таъмин гарданд.

4. Таҳлили соҳаи сармоягузорию иқтисодиёти вилояти Хатлон нишон дод, ки сарфи назар аз иқтидору захираҳои бойи сармоягузорию он, омодагии нокифоя дар соҳаи тадқиқотҳои техникӣ-иқтисодӣ, ки тафовути дуршавиро ва ихтилофоти байни манфиатҳои мақомотҳои маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, субъектҳои иқтисодиёти минтақа, сармоягузoron ва институтҳои молиявӣ ва ғайраро ба вучуд овардаанд, мушоҳида мегардад. Вазъи иҷтимоӣ-иқтисодии мамлакат ва минтақаҳои он ба вазъи мамлакатҳои инкишофёбанда (таракқӣ кардаистода) монанд аст. Зеро, аксари мушкилоти хоси чараёни сармоягузорӣ дар вилояти Хатлон (мушкилӣ дар ҷалби сармоягузорӣ механизми коркарднашудаи идоракунии, маҳдудияти бозорҳо, номувофиқати иқтидори техникӣ ва ғ...) ба мамлакатҳои инкишофёбанда хос аст. Бинобар ин омӯзиши таҷрибаи ин мамлакатҳо ва истифодаи он дар чараёни коркарди лоиҳаҳои сармоягузорӣ барои субъектҳои соҳаи хусусӣ ва давлатии иқтисодиёт хеле муҳим мегардад. Дар воқеъ, субъектҳои хоҷагидори иқтисодиёти вилояти Хатлон ба васоити босифати коркарду татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ, бо назардошти азнавсозии онҳо мувофиқ бо муҳити иқтисодӣ ва низомии ташаккулёбандаи бозоргонӣ дар минтақа ниёз доранд.

5. Системаи ҳавасмандӣ ба коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ аз сатҳи анбӯхи сармоягузорӣ ба вилояти Хатлон ва аз омилҳои сершуморе вобастааст. Мавҷудияти захираҳои табиӣ ва қувваи арзони қорӣ омили маълум мебошад. Миқдори омилҳои ҷалбкунандаи сармоягузорию вилоят хеле зиёд аст. Аз ин лиҳоз, дар асоси қорбурди нуқоту принципҳои назарияи системаҳо доираи омилҳоро нишондиҳандаҳои муҳими сармоягузорӣ ҷудо карда шудааст. Ин доира дурнамои рушди дарозмуддати иқтисодиёти минтақа ва нигаронию коркарду татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорию муайян менамояд.

6. Барои татбиқи яке аз принципҳои бунёдии коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ - принципи мувофиқат (тибқи он лоиҳаҳои сармоягузорӣ бо стратегия ва сиёсати сармоягузорию вилояти Хатлон бояд мувофиқ бошанд), самтҳои асосии ташаккули сохтори нави иқтисодиёти вилоят пешниҳод гардид ва он ба дурнамои гузариш ба рушди устувори он ҷавобгӯ мебошад;

- муайянсозии “нуқтаҳои афзоиш” ва андешидани чораҳо доир ба ихтисори ҳиссаи субъектҳои бесамари хоҷагидорӣ ва намуди фаъолият дар низомии гардиши иқтисодӣ;

- интиҳоби меъёрҳои мансуб ба “нуқтаҳо ё бахшҳои афзоиш”, ки ба рушди бахши иҷтимоии иқтисодиёт, баланд бардоштани сатҳи шуғли пурмахсул, тамоюл ба содирот ва афзоиши воридот ба буҷети маҳалӣ мусоидат менамояд;

- арзёбии талаботи қобили пардохти аҳоли ва субъектҳои иқтисодиёт, дурнамои рушди он;

- татбиқи системаи лоиҳави барномаҳои мақсаднок, ки ба беҳгардонии саноатисозии босуръат равона аст.

Маҳз ин самтҳом номбаршуда бояд асоси коркард ва механизмҳои татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорию ташкил диҳад. Ба сифати афзалияти муҳимтарин диққати асосиро ба барқарорсозии тақриристеҳсолии васеъ бояд равона сохт.

7. Муваффақиятнокӣ, самаранокии коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорию минтақавӣ бештар аз вазъи соҳаи сармоягузорию иқтисодиёти минтақа, аз фаъолияти инфрасохтори ин соҳа ва сатҳи таъмини иттилоотии лоиҳаҳои коркардшаванда вобаста аст. Яке аз тарзҳои самаракони арзёбии ҷолибияти бахшу соҳаҳои иқтисодиёт, ки ба таъмин бо иттилоот ва ба ташаккули системаи ҳавасмандӣ барои сармоягузoron дар самти коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ мусоидат менамояд, пеш аз ҳама гузаронидани тақмили сифатии ҷанбаҳои гуногуни фаъолияти молиявӣ-иқтисодии субъектҳои соҳаҳои номбаршуда мебошад. Барои ин системаи коэффитсиентҳоро бояд коркард намуда, аз он истифода бурд. Онҳо ба вазъи молиявӣ-иқтисодии соҳаҳои иқтисодиёти минтақа ва меъёрҳои тавсияшуда баҳо медиҳад.

8.Принсипи дигари муҳими таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ кам намудани сатҳи хатари сармоягузорӣ мебошад. Муайянсозӣ, арзёбӣ ва баҳисобгирии хатар дар ҷараёни коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ қисми муҳими таркибии фаъолиятест, ки ба камкунии хароҷот равона аст. Дар робита ба ин ташкили хатарҳои сармоягузорӣ, истифодаи усулҳои арзёбии экспертии фарораси хатар ва андозаи талафот аз хатар дар ҷараёни таҳия ва татбиқи лоиҳаҳо бояд шоҳаи асосӣ гардад. Бинобар ин бунёди маркази иттилоотӣ-таҳлилии назди мақомотҳои маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, ки бо маркетинги сармоягузорӣ тадқиқоти бозори захираҳои сармоягузорӣ машғул аст, талаботи асосӣ ба ҳисоб меравад.

4. Феҳристи интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия

А) Интишорот дар нашрияҳо ва маҷаллаҳои илмӣ тақриршудаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон:

1. Асосҳои назариявии лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар шароити имрӯза/ Ш.С.Бақоев// Паёми Донишгоҳи давлатии Қўрғонтеппа ба номи Носири Хусрав (маҷаллаи илмӣ). - Қўрғонтеппа, 2017. - № 1/4(49). – С. 336-340.

2. Таҷрибаи мамлакатҳои хориҷа оид ба таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ / Ш.С.Бақоев// Паёми Донишгоҳи давлатии Қўрғонтеппа ба номи Носири Хусрав силсила илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. - Қўрғонтеппа, 2018. - № 1/2(53). – С. 192-197.

3. Сарчашмаҳои асосии таҳия, татбиқ ва рушди лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / Ш.С.Бақоев// Паёми ДМТ. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. - Душанбе, 2019. - №1. С. 75-82.

4. Таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузори минтақавӣ (ҷанбаҳои назариявӣ)// Маҷаллаи назариявӣ ва илми истеҳсолӣ. Кишоварз. – 2019. -№ 2 (82). – С. 211-215.

5. Вазъияти имрӯза ва рушди лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар вилояти Хатлон // Паёми ДМТ. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. - Душанбе, 2018.-№2.С157-161.

Б) дар нашрияҳои дигар:

1. Ҷанбаҳои назариявии ҳавфу хатарҳо // Ш.М Саидмуродов., Ш.С. Бақоев. Ваҳдати миллӣ ва рушди иқтисод. Маҷаллаи конференсияи байналмилалӣ илмӣ – амалӣ «Ваҳдати миллӣ ва рушди босуботи иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон» бахшида ба 21-умин солгарди рӯзи «Ваҳдати миллӣ», Қисми 2 // Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. –Хуҷанд, 2018. - С. 120-123.

АННОТАТСИЯ

ба рисолаи Бақоев Шодмончон Сулаймонҷонович дар мавзӯи «Такмилдиҳии механизмҳои таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузори минтақавӣ (дар мисоли вилояти Хатлон ҶТ)» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи таҳассуси 08.00.05 - Иқтисодиёт ва идоракунии хоҷагии халқ (иқтисодиёти минтақавӣ)

Калидвожаҳо : иқтисод, иқтисодиёти минтақа, сармоягузорӣ, лоиҳаҳои сармоягузорӣ захираҳои табиӣ таҳияи лоиҳаҳо марҳилаҳои татбиқи лоиҳаҳо

Муҳимияти мавзӯи таҳқиқоти рисола. Дар шароити муосир аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи татбиқи стратегияи рушди миллӣ дар давраи то соли 2030 курси стратегӣ ба бунёди навъи саноатӣ-аграрии иқтисодиёт қабул карда шуд. Бинобар ин дар доираи татбиқи ҳуҷҷатҳои стратегӣ зарурати ба таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ ба рушди иҷтимоӣ-иқтисодӣ минтақаҳои мамлакат, ки шароити бунёди баланд бардоштани сатҳи рақобатнокии иқтисодиёт мамлакатро дар умум муайян менамояд, меафзояд. Аз ин ҷиҳат зарурат ба дарки назариявии чараёнҳои ташаккули бозорҳои минтақавии сармоягузорӣ ва таҳқиқи талаботҳои сармоягузори субъектҳои хоҷагидории иқтисодиёти минтақа, ки асосҳои концептуалии такмилдиҳии механизмҳои таҳияи лоиҳаҳои воқеии сармоягузорӣ ва ҷустуҷӯи роҳҳои самараноки татбиқи онро муайян менамоянд, вазифаи муҳимтарини тадқиқоти илмӣ мегардад.

Объекти таҳқиқот соҳаи сармоягузорӣ ба иқтисодиёти минтақа (вилояти Хатлон) мебошад.

Мавзӯи таҳқиқот - маҷмӯи муносибатҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ, ки бо механизмҳои таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар сатҳи минтақаҳо алоқаманданд.

Мақсади таҳқиқоти рисолавӣ дар таҳияи асосҳои илмӣ такмилдиҳии механизмҳои таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузориҳои минтақавӣ ва асосноккунии истифодаи амалии он ифода меёбад.

Навовариҳои илмӣ натиҷаҳои тадқиқот аз асосноккунии илмӣ такмилдиҳии механизмҳои таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузориҳои минтақавӣ иборат аст. Дар чараёни тадқиқоти натиҷаҳои зерин ба даст оварда шуданд ки навовариҳои илмиро муайян намуда, мавзӯи Ҳимоя мебошанд; ба мазмуни «лоиҳаҳои сармоягузорӣ» ислохот дароварда шуд; механизму принципҳои таъмини алоқаи байни таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузориҳои минтақавӣ ва стратегияҳои сармоягузориҳои субъектҳои хоҷагидори минтақа ошкор гардиданд; мушкилоти асосӣ дар роҳи таҳия ва татбиқи самараноки лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар вилояти Хатлон, ки асосан бо сатҳи нокифояи рушд алоқаманданд, муайян сохта шудаанд; механизмҳои асосноккунӣ ва интихоби афзалиятҳои лоиҳаҳои сармоягузориҳои минтақавӣ, ки ба муттамарказонидани захираҳои сармоягузорӣ равонаанд, коркард гардиданд; роҳҳои такмилдиҳии механизмҳои пасткунии хатарҳои таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ, баробарсозии даромаднокӣ ва хатари барои иштирокчи мақбул ва ҳоказо пешниҳод карда шудааст.

АННОТАЦИЯ

**на диссертацию Бакоева Шодмонджона Сулаймонджоновача
на тему: «Совершенствование механизмов разработки и реализации
региональных инвестиционных проектов (на материалах Хатлонской
области РТ)», представленной на соискание ученой степени кандидата
экономических наук по специальности: 08.00.05 – Экономика и
управление народным хозяйством (региональная экономика)**

Ключевые слова: экономика, экономика региона, инвестиционные проекты, инвестиционные проекты, природные ресурсы для этапов разработки проектов,.

Актуальность темы диссертационного исследования. В современных условиях Правительством Республики Таджикистан в рамках реализации Стратегии национального развития на период до 2030 гг. принят стратегический курс на переход к построению индустриально-аграрного типа экономики. Поэтому в рамках реализации стратегических документов все более возрастает необходимость разработки и реализации инвестиционных проектов социально-экономического развития регионов страны, которая определяет фундаментальные условия повышения уровня конкурентоспособности экономики страны в целом. Поэтому необходимость теоретического осмысления процессов становления региональных рынков инвестиций и исследование инвестиционных потребностей хозяйствующих субъектов экономики региона, определяющие концептуальные основы совершенствования механизмов разработки реальных инвестиционных проектов и поиска эффективных путей его реализации, становится важнейшей задачи научного исследования.

Объектом исследования является инвестиционный сектор экономики региона (Хатлонской области).

Предмет исследования - комплекс социально-экономических отношений, связанных с механизмами разработки и реализации инвестиционных проектов на уровне регионов.

Цель диссертационного исследования состоит в разработке научных основ совершенствования механизмов разработки и реализации региональных инвестиционных проектов, и обосновать его практическую применимость.

Научная новизна результатов исследования заключается в научном обосновании совершенствования механизмов разработки и реализации региональных инвестиционных проектов. В процессе исследования получены следующие результаты, определяющие научную новизну и являющиеся предметом защиты: внесено уточнение в содержание «региональный инвестиционный проект», раскрыты механизмы и принципы обеспечения взаимосвязи разработки и реализации региональных инвестиционных проектов и инвестиционные стратегии хозяйствующих субъектов региона, выявлены основные проблемы на пути разработки и эффективной реализации инвестиционных проектов в Хатлонской области, которые в основном связаны с недостаточным уровнем развития, разработаны механизмы обоснования и выбора приоритетов региональных инвестиционных проектов, направленных на концентрацию инвестиционных ресурсов предложены пути совершенствования механизмов снижения рисков разработки и реализации инвестиционных проектов, сбалансирование доходности и риск приемлемого для участника и т.д.

ANNOTATION

for the dissertation of Bakoev Shodmonjon Sulaimonjonovich on the theme: "Improving the mechanisms for the development and implementation of regional investment projects (based on materials of the Khatlon region of the Republic of Tajikistan) submitted for the degree of candidate of economic sciences in the specialty: 08.00.05 - (Economics and national economy management (regional economy))

Keywords: economics, economics of the region, investment projects, investment resources for the stages of project development, project implementation.

The relevance of the topic of dissertation research. In modern conditions, the Government of the Republic of Tajikistan as part of the implementation of the National Development Strategy for the period up to 2030. took a strategic course towards the transition to building an industrial-agrarian type of economy. Therefore, as part of the implementation of strategic documents, the need for the development and implementation of investment projects for the socio-economic development of the country's regions, which determines the fundamental conditions for increasing the competitiveness of the country's economy as a whole, is growing. Therefore, the need for a theoretical understanding of the processes of formation of regional investment markets and the research of investment needs of economic entities in the region, which determine the conceptual basis for improving mechanisms for developing real investment projects and finding effective ways to implement it, becomes the most important task of scientific research.

The object of the research is the investment sector of the economy of the region (Khatlon region).

The subject of the research is a set of socio-economic relations related to the mechanisms for the development and implementation of investment projects at the regional level.

The purpose of the dissertation research is to develop the scientific basis for improving the mechanisms for the development and implementation of regional investment projects, and to substantiate its practical applicability.

The scientific novelty of the research results lies in the scientific justification for improving the mechanisms for the development and implementation of regional investment projects. In the process of the research, the following results were obtained that determine scientific novelty and are the subject of protection: clarification of the contents of the "regional investment project" has been made, mechanisms and principles for ensuring the relationship between the development and implementation of regional investment projects and investment strategies of regional economic entities have been disclosed, the main problems in the development and effective implementation of investment projects in the Khatlon region, which are mainly associated with insufficient level of development, mechanisms have been developed to justify and prioritize regional investment projects aimed on the concentration of investment resources on decisions, the ways of improving the mechanisms to reduce the risks of developing and implementing investment projects, balancing profitability and the risk acceptable to the participant, etc.

**БОХТАРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ НОСИРА ХУСРАВА**

УДК 332

На правах рукописи

ББК65-561-21

БАКОЕВ ШОДМОНДЖОН СУЛАЙМОНЖОНОВИЧ

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ РАЗРАБОТКИ И
РЕАЛИЗАЦИИ РЕГИОНАЛЬНЫХ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ
(на примере Хатлонской области Республики Таджикистан)**

Специальность 08.00.05 – Экономика и управление
народным хозяйством: экономика, организация и управление предприятиями,
отраслями, комплексами (региональная экономика)

**Автореферат
диссертации на соискание ученой степени
кандидата экономических наук**

Худжанд -2019

Работа выполнена на кафедре финансов Бохтарского государственного университета имени Н. Хусрава

Научный руководитель

Мирсаидов Аврор Бобоевич -

доктор экономических наук, профессор, заместитель директора Института экономики и демографии АРТ

Официальные оппоненты:

Комилов Сироджиддин Джалолиддинович -

доктор экономических наук, профессор
Российско-Таджикского (Славянского)
университета

Музаффаров Бадриддин Сангалиевич -

кандидат экономических наук, доцент,
начальник департамента экономики,
планирования в сфере образования и науки
Министерства образования и науки Республики
Таджикистан

Оппонирующая организация:

Таджикский государственный финансово -
экономический университет

Защита диссертации состоится «23» января 2020 г. в 12⁰⁰ часов на заседании диссертационного совета 6D.KOA-023 при Таджикском государственном университете права, бизнеса и политики по адресу: 735700, г. Худжанд, 17 мкр-н, дом 1.

С диссертацией можно ознакомиться на сайте <http://www.tsulbp.tj> и в библиотеке Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики.

Автореферат разослан «_____» _____ 2019 г.

**Ученый секретарь
диссертационного совета,
к.э.н., доцент**

Самадова З.А.

I. ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Актуальность темы исследования. В современных условиях Правительством Республики Таджикистан в рамках реализации Стратегии национального развития на период до 2030 гг. принят стратегический курс на переход к построению индустриально-аграрного типа экономики. В настоящее время «с учетом национальных интересов развития городов и районов считается одним из путей, определяющих экономическую политику страны. Поэтому необходимо в рамках реализации документов национальной стратегии подготовить и реализовать программы социально-экономического развития местностей».² В связи с этим все более возрастает необходимость совершенствования механизмов разработки и реализации инвестиционных проектов социально-экономического развития регионов страны, которая определяет фундаментальные условия повышения уровня конкурентоспособности экономики страны в целом. В связи с этим, вопросы разработки, реализации инвестиционных проектов превратились в область профессиональной деятельности, и признаны важной методологией и инструментом прогнозирования, планирования социально-экономического развития региона, а также контроля и координации осуществления проектов. Следовательно, возникают потребности в теоретическом осмыслении сложившейся конъюнктуры региональных рынков инвестиций и исследование уровня и структуры инвестиционного спроса хозяйствующих субъектов экономики региона, определяющие концептуальные основы совершенствования механизмов разработки реальных инвестиционных проектов и поиска эффективных путей его реализации, который становится важнейшей задачей научного исследования.

Создание благоприятного инвестиционного климата и поиска совершенного организационного и экономического привлечения инвестиций в регионы республики тесно связаны с комплексом организационно-экономических и различных социальных, политических, инфраструктурных и других аспектов регионального развития. Осуществляемые в последние годы меры по совершенствованию механизмов государственной поддержки развития регионов страны обеспечивало активизацию инвестиционных процессов в деятельности. В последние годы почти 90% государственных инвестиционных проектов реализуются на регионы страны. Вместе с тем, заложенный в них механизм реализации, прежде всего, исходит из инвестиционных потенциалов, реальных возможностей экономики региона и собственных ресурсов субъектов экономики. Таким образом, наблюдается противоречие в механизмах разработки и реализации инвестиционных проектов и инвестиционной деятельности, которые нуждаются одновременно и в усилении централизации, и в повышении роли субъектов региональной экономики в инвестиционной деятельности. В этих условиях

²Послание Лидера нации, Президента Республики Таджикистан Маджлиси Оли Республики Таджикистан (2013 г.) <http://www.president.tj/ru>

требуется совершенствование механизмов разработки и реализации региональных инвестиционных проектов на основе анализа причин, определяющих динамику инвестиционной активности в регионах страны, а также изучение и распространение успешного опыта. В целом, потребность региональной экономической науки с одной стороны, и реальной хозяйственной практики регионов, с другой стороны, вызывает необходимость совершенствования теоретических и методологических основ и механизмов системной организации разработки и реализации региональных инвестиционных проектов. Это обуславливает актуальность выбранной темы диссертационного исследования.

Степень изученности темы. Проблематика инвестиционной деятельности различных субъектов экономики, теоретические и прикладные вопросы инвестирования, концептуальные основы и принципы разработки и механизмы реализации инвестиционных проектов получило освещение в трудах западных ученых таких, как; Г. Бирман, Д. Бьюкенен, Дж. Кейнс, К. Кемпбелл, Д. Клиланд, К. Маркс, У. Питерс, Д. Стоун, К. Хитчинг, С. Шмидт.

Теоретические и методологические вопросы формирования государственной инвестиционной политики на уровне регионов, а также механизмы разработки и реализации региональных инвестиционных проектов нашли свое отражение в работах российских ученых: Агаркова С.А., Александра Б., Андрианова А.Ю., Буркова В.Н., Быстрова О.Ф., Герасимова Б.И., Гончаренко Л.П., Заложнева А.Ю., Кушлина В.И., Леонтьева С.В., Маклакова С.А., Новикова Д.А., Полтеровича В.М., Пошиваленко Г.П., Столярова И.И., Тарелкина А.А., Фетисова Г.Г., Чернышева Р.А., Шукшунова В.Е., Щедровицкого П.Г. и др.

Многие вопросы инвестиционной деятельности, в связи с этим механизмы разработки и реализации региональных инвестиционных проектов получили освещение в работах отечественных ученых-экономистов: И.А. Асророва, С.Дж. Комилова, А.К. Курбонова, А.А. Мадаминаова, Б. Музаффарова, А.А. Бойматова, Д.Д. Бободжанова, Р.К. Рахимова, Т.Р. Ризакулова, А. Рахимова, М. Исмоилова, А.Б. Мирсаидова, М.М. Шарифзода, Р.Р. Кудратова, Х.У. Умарова и др.

Объектом исследования является инвестиционный сектор экономики региона (Хатлонской области).

Предмет исследования - комплекс социально-экономических отношений, связанных с механизмом разработки и реализации инвестиционных проектов на уровне регионов.

Цель диссертационного исследования состоит в разработке научных основ совершенствования механизма разработки и реализации региональных инвестиционных проектов и обосновать его практическую применимость.

В соответствии с поставленной целью в диссертации были решены следующие задачи:

- рассмотреть теоретические аспекты и основные принципы и методы разработки и реализации инвестиционных проектов в регионе;

- изучить зарубежный опыт разработки и реализации инвестиционных проектов в регионах;
- провести оценку природно-ресурсного потенциала Хатлонской области Республики Таджикистан в контексте разработки и реализации инвестиционных проектов и проанализировать сложившийся уровень эффективности реализации инвестиционных проектов в Хатлонской области;
- выявить проблемы разработки и реализации инвестиционных проектов в Хатлонской области;
- обосновать пути совершенствования механизма обоснования и выбора приоритетов региональных инвестиционных проектов;
- разработать программы создания благоприятного инвестиционного климата, который создает стимулы для разработки и успешной реализации инвестиционных проектов и механизмы снижения рисков реализации инвестиционных проектов в Хатлонской области

Эмпирической и аналитической базой диссертационного исследования явились законодательные акты Республики Таджикистан в области инвестиций, официальные статистические данные Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан и его региональных отделений, отчетно-информационные материалы Государственного комитета по инвестициям и имуществу Республики Таджикистан, Министерства экономического развития и торговли Республики Таджикистан, Министерства сельского хозяйства Республики Таджикистан, отчетные материалы финансового-экономического блока местной государственной исполнительной власти Хатлонской области республики и хозяйствующих субъектов данного региона, научные отчеты и материалы, также рекомендации научно-исследовательских институтов, материалы Интернет-сайта, а также материалы и информации, собранные лично автором по исследуемой теме.

Методологической и теоретической основой исследования послужили фундаментальные труды зарубежных и отечественных ученых в области региональной экономики, инвестиционного сектора региональной экономики и концепции разработки и реализации региональных инвестиционных проектов. В ходе диссертационного исследования применялись абстрактно-логический и монографический метод, экономико-статистические методы (графика, анализ ряда динамик, коэффициент вариации, группировки, факторный анализ и т.д.) сравнительные методы, системно-структурный анализ, экспертный метод, социальный опрос и тд, которые предоставляли широкие возможности обеспечить глубокое исследование и получение достоверных результатов исследования, а также сформулированных научно-обоснованных выводов и предложений. Для структурирования и обработки собранной информации применялись программные прикладные продукты («MS Excel и тд).

Область исследования. Диссертационное исследование проведено в рамках специальностей 08.00.05 - Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика) и выполнена в соответствии с

областью предметных исследований Паспорта специальностей ВАК при Президенте Республики Таджикистан: 3.14. Управление экономикой регионов. Формы и механизмы взаимодействия республиканской и местной власти, бизнес-структур и структур гражданского общества. Функции и механизмы управления. Методическое обоснование и разработка организационных схем и механизмов управления экономикой регионов; оценка их эффективности. 3.18. Организация и оценка эффективности деятельности органов исполнительной власти в областях Республики Таджикистан и в административных районах; применение таких оценок в системе государственного управления и контроля. 3.25. Инвестиционная обеспеченность регионов. Регулирование инвестиций в регионах. Пространственные инвестиционные проекты. Инвестиционный климат в разрезе территориально-пространственных единиц. Повышение инвестиционной привлекательности и эффективности использования инвестиционных проектов в регионах.

Научная новизна результатов исследования заключается в научном обосновании совершенствования механизмов разработки и реализации региональных инвестиционных проектов.

В процессе диссертационного исследования получены следующие результаты, которые претендуют на выдвижение и защиту научной новизны:

1. Внесены уточнения в содержание регионального инвестиционного проекта, как изначально четко определенным целям в ограниченное по времени, направленное на целенаправленное изменение социально-экономической системы региона в рамках национального интереса. Предложено авторское определение понятия «региональный инвестиционный проект», который рассматривается как комплекс или совокупность отношений между участниками инвестиционной деятельности (автономными, хозяйственными, инфраструктурными субъектами и институтами местных органов государственной власти) по поводу рационального и эффективного использования различных инвестиционных ресурсов на территории региона в целях получения экономических, социальных и экологических эффектов.

2. Раскрываются механизмы и принципы обеспечения взаимосвязи разработки и реализации региональных инвестиционных проектов и инвестиционные стратегии хозяйствующих субъектов региона (принятие стратегических инвестиционных решений). На основе изучения опыта принципов разработки инвестиционных проектов зарубежных стран обосновывается ведущая роль инновационного принципа в совершенствовании механизма разработки и реализации региональных инвестиционных проектов и формирование инвестиционной стратегии хозяйствующих субъектов экономики региона, который обеспечивает внедрение новых оборудования и технологических нововведений, обеспечивающих индустриальное развитие экономики региона и рост его конкурентной позиции в системе национальной экономики.

3. На основе принципов теории систем, прежде всего, принципов необходимого разнообразия элементов системы осуществлен отбор инвестиционно-значимых факторов, состав инвестиционно-значимых показателей и механизмы их взаимодействий, которые характеризуют инвестиционную привлекательность Хатлонской области. Проанализирован уровень влияния инвестиционно-значимых факторов на ход разработки и реализации инвестиционных проектов, дана оценка уровня инвестиционного потенциала области, выявлены закономерности развития инвестиционных вложений в экономику региона, роль развития рынка капитала и инвестиционных ресурсов, которые изменяют структуру источников формирования ресурсов инвестиционного проекта, а также повышение стимула участия агентов инвестиционного сектора в разработке различных региональных инвестиционных проектов и механизмов его эффективной реализации.

4. Выявлены проблемы, стоящие на пути разработки инвестиционных проектов и их эффективная реализация в Хатлонской области, которые в основном связаны с недостаточным уровнем развития инфраструктуры инвестиционной сферы. Предложены пути совершенствования системы взаимосвязи субъектов или участников инвестиционных инфраструктур (местные органы государственной власти, инвесторы, инвестиционные компании, страховые организации; банковские учреждения, инвестиционные фонды, различные участники валютных, фондовых, товарных рынков, консалтинговые организации, аудиторские компании и другие оценочные организации), а также набор информационных, материальных, организационных, финансовых, кредитных и других инструментов в социально-экономической системе региона, которые обеспечивают разработку и эффективную реализацию инвестиционных проектов.

5. Выявлен низкий уровень развития инвестиционной сферы Хатлонской области, как поля, где проявляется общность всех экономических, финансовых и инвестиционных взаимоотношений и гармонии интересов между отдельными участниками разработки и реализации региональных инвестиционных проектов, а также его ведущий элемент - инновационная инфраструктура (набором сфер и отраслей экономики, которые обеспечивают деятельность инвестиционного производства), который является причиной неблагоприятного инвестиционного климата и, следовательно, низкий уровень разработки и успешной реализации инвестиционных проектов на экономику региона.

6. Разработаны механизмы обоснования и выбора приоритетов региональных инвестиционных проектов, направленных на концентрацию инвестиционных ресурсов на решение наиболее острых проблем социально-экономического развития в рамках целевой и стратегической установкой развития Хатлонской области - повышение уровня и качества жизни населения региона, которые способны обеспечить решение проблемы самодостаточности региона - самостоятельно выполнять совокупность функций, определённых его статусом, а также повысить уровень

конкурентных преимуществ экономики области на уровне национального рынка.

7. Предложены пути совершенствования механизмов снижения рисков разработки и реализации инвестиционных проектов, сбалансирование доходности и риска приемлемого для участника проекта пропорции. Обоснованы основные направления превентивной деятельности, (мониторинга инвестиционных рисков), способствующей снижению риска, который охватывает анализ факторов:

- ✓ макросреды, предполагающий анализ состояния инфляции, налоговой и монетарной системы;
- ✓ политические институты – анализа состояния выполнения законодательными нормами, правилами в области инвестирования, уровень стабильности государственного регулирования, технологическими изменениями в обществе и т.д.;
- ✓ микросреды – предполагающий анализ ситуации, связанных с доступом субъектов к инвестиционным ресурсам, инструментов инвестирования, уровнем конкуренции и т.д.

Практическая значимость результатов исследования состоит в том, что разработанные в диссертации теоретические и методические подходы совершенствования механизмов разработки и реализации региональных инвестиционных проектов позволили разработать предложения и рекомендации по формированию эффективной региональной инвестиционной политики и решения задач совершенствования механизмов повышения инвестиционной привлекательности региона в целом. Основные научные положения и выводы, содержащиеся в диссертации можно использовать в качестве теоретико-методологического обоснования дальнейших исследований и практических решений в области разработки и реализации региональных инвестиционных проектов. Сформированы конкретные рекомендации в направлении механизмов формирования и развития инновационной сферы инновационной инфраструктуры как условий и предпосылок разработки и успешной реализации инвестиционных проектов в экономику Хатлонской области.

Выводы и рекомендации, предложенные в диссертационном исследовании, ориентированы на широкое использование в практической деятельности в процессе принятия решений, относительно разработки и реализации региональных инвестиционных проектов. Они могут быть использованы органами государственной власти для совершенствования ряда пунктов законодательных актов в сфере инвестиций и разработке практических мер в инвестиционной деятельности.

Ряд положений диссертационного исследования были использованы при чтении лекции по курсам: «Национальная экономика», «Региональная экономика», «Инвестиции», «Экономическая теория», «Оценка инвестиционных проектов», а также при чтении спецкурсов по теории инвестиции и государственной поддержки развития региональной экономики

в экономических специальностях Бохтарского государственного университета им Н.Хусрава.

Апробация результатов исследования. Основные положения диссертационного исследования докладывались на ежегодных научно-практических конференциях и теоретических семинарах экономического факультета Бохтарского государственного университета им Н.Хусрава. (2015-2019 г.г). Важнейшие научные результаты исследований докладывались также в областных и республиканских научно-практических конференциях, которые получили одобрение со стороны организаторов и участников конференции.

Публикации. По результатам диссертационного исследования опубликовано 6 научных статей общим объемом 6,3 п.л, из них 5 статьи опубликованы в ведущих рецензируемых научных журналах и изданиях, рекомендуемых ВАК при Президенте Республики Таджикистан.

Структура работы. Структура диссертационной работы отражает логическую последовательность постановки глав, параграфов и изложения, которые исходят из поставленной цели и задач исследования. Работа состоит из введения, трех глав, заключения, приложений и список использованной литературы в количестве 104 источников. Работа изложена на 166 страницах.

II. ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ РАБОТЫ

Во введении обоснована актуальность исследуемой темы, определены цель и задачи исследования, конкретизированы объект и предмет исследования, дан обзор состоянию существующих исследований по теме исследования, установлены методологические основы и информационная база исследования, предложены основные пункты научной новизны диссертационного исследования.

В первой главе – «Теоретико-методологические основы разработки и реализации региональных инвестиционных проектов» рассматриваются теоретические аспекты и основные принципы и методы разработки и реализации региональных инвестиционных проектов, а также зарубежный опыт разработки и реализации инвестиционных проектов в регионах.

В диссертации обосновывается роль и значение разработки и реализации инвестиционных проектов как важного инструмента стратегического планирования и социально-экономического развития. Для аргументации этих положений, на основе изучения и обобщения, существующих в зарубежной и отечественной литературе относительно трактовки общего понятия «инвестиционный проект», как ограниченное по времени целенаправленное изменение социально-экономичной системы с изначально четко определенными целями, диссертант обогащает и конкретизирует данное понятие. По мнению автора, инвестиционный проект, следует определить, как: а) программную деятельность инвестора, направленную на осуществление комплекса действий, которые обеспечивают

достижение конкретных целей на установленный период; б) совокупность целенаправленных действий, охватывающих в себя систему организационно-правовых и расчетно-финансовых документов, которые необходимо для осуществления инвестиционной деятельности или описывающих ход этих действий. Для проникновения в суть понятия “инвестиционного проекта” описывает его общих признаки: направленность на достижение целей, специфическую организацию проекта, ограниченная протяженность во времени достигаемое изменение, ограниченность требуемых ресурсов, комплексность и разграничение и т.д.

Далее в диссертации вносится уточнение в понятие «региональный инвестиционный проект», проект, разрабатываемый и реализуемый на определённой территории страны, который оказывают прямое воздействие на уровень и качество социально-экономического и экологического состояния региона. Региональный инвестиционный проект трактуется, как система социально-экономических отношений, возникающих между инвесторами, независимыми хозяйственными субъектами и местными органами государственной власти в связи целенаправленного использования разнообразных инвестиционных ресурсов на конкретной территории страны с целью получения социально-экономических и экологических результатов. В работе выделяются следующие наиболее отличительные признаки региональных инвестиционных проектов: ориентация на реализацию стратегии социально-экономического развития региона, обеспечение условий для учета и реализации интересов участников инвестиционного проекта, соответствие цели и задачам инвестиционного проекта, интересу всего сообщества региона.

В диссертации главный акцент делается на необходимость разработки и реализации инвестиционных проектов в реальном секторе экономики регионов, который является одной из важнейших задач экономической и промышленной политики республики в условиях реализации национальной цели ускоренной индустриализации страны. В связи с тем, что инвестиционные проекты предполагают определение рациональных направлений инвестирования, поэтому диссертантом предложена классификация возможных направлений и объектов вложений, которые отражают многоплановость, разнообразие объектов и целей вложений. В диссертации главное внимание уделяется на реальные капиталобразующие направления инвестиций, которые составляют основу инвестиционной деятельности и разработки инвестиционных проектов, как коммерческих предприятий, так учреждений государственного сектора региона. Для экономики региона инвестиции в основной капитал рассматриваются как инъекция, которая увеличивает объем ВРП через спрос на капитальные товары, так и косвенно на базу расширения занятости, спроса на товары потребительского сектора экономики региона и др.

В диссертации обосновывается синергетическая и мультипликативная природа регионального инвестиционного проекта в социально-экономическую систему региона. Разработка и реализация регионального

инвестиционного проекта как ключевой и активный элемент социально-экономической системы региона, реализуется в рамках региональной инвестиционной политики, которая базируется на стратегии регионального развития республики. *В связи с этим региональный инвестиционный проект рассматривается как результат взаимодействия двух самостоятельных категорий: инвестиционного проекта и региона. (рис 1.)*

Рисунок 1. Категории инвестиционных проектов

В диссертации статус региональный инвестиционный проект определяется по следующим классификационным критериям:

- территориальный - место реализации проекта (регионы, районы, города страны);
- стратегический - направлено на отражение в себе основных положений стратегии социально- экономического развития региона;
- составной или собственно инициатора проекта - хозяйствующие субъекты региона, местные органы государственной власти региона страны;
- стоимостный - финансируемых из средств республиканского бюджета для региона, местный бюджет, иностранных инвестиции в регионе и др;.

- целевой - обусловлен стратегическим и составным компонентами региональных инвестиционных проектов;

- паритетный (или партнерский) - участие в проекте местных органов государственной власти и предпринимательского сектора на условиях равноправного сотрудничества и т.д.

Рассматриваются свойства комплексности инвестиционных проектов, которые требует учета всех внутренних и внешних факторов, оказывающие прямые и косвенные воздействия на результаты проекта. Поэтому инвестиционный проект, рассматривая как целостную систему с определенными характеристиками, описана процедура его разработки и реализации, которая состоит из несколько этапов. (рис 2.)

Рис 2. Основные этапы разработки инвестиционного проекта

В диссертации, анализируя инвестиционную политику и принципы разработки инвестиционных проектов зарубежных стран, выявлено, что она не завершается созданием благоприятной среды для инвестиционной деятельности, но предусматривает активную роль государства в создании системы долгосрочного финансирования экономики страны и его регионов. Наблюдаются приоритеты программно-целевого метода в системе разработки инвестиционных проектов, которые исходят из программы социально-экономического развития региона, и главным направлением которых выступает сглаживание неравномерного развития отдельных регионов. В этом направлении, особенно интересным представляется опыт США и ЕС, где при общей рыночной ориентации экономики разрабатывается и реализуется ряд региональных инвестиционных проектов и социально-экономических программ, которые отражают прямое воздействие государства на экономические процессы и поддержки в

направление повышения уровня конкурентоспособности экономики страны на мировом рынке. Другой важной формой активного участия правительства в экономической жизни страны и его регионов выступает институт государственного заказа, который в первую очередь направлен на поддержание традиционных отраслей промышленности. В этом направлении особо важное значение имеет опыт разработки и реализации региональных инвестиционных проектов в Германии, где на более 65% территории страны реализуются целевые программы по развитию региона или территорий. В основном законе страны специально написано понятие «общественная задача», что адекватно в современном понимании целевой программе.

В Китае, где разработка и реализация наиболее важных инвестиционных проектов в экономике построена в основном по отраслевому принципу, для целей финансирования активно используют как средства государственного бюджета, так и различные формы сбережений населения, которые находятся под ответственностью правительства (пенсионные накопления и почтовые депозиты). Организовано «политическое» кредитование, сформированы три государственных банка развития, которые являются основным инструментом осуществления государственной региональной экономической политики.

Для Республики Таджикистан более практическое значение имеет изучение опыта развивающихся стран в разработке инвестиционных проектов. Необходимость осуществления ускоренного промышленного развития поставила перед развивающимися странами задачу освоения и использования адаптированных инструментов разработки и реализации инвестиционных проектов. В этом аспекте оказала заметную помощь коллективная работа ЮНИДО (United Nations Industrial Development Organization) относительно принципов и методов разработки и реализации инвестиционных проектов, опубликование под названием "Руководство по оценке эффективности инвестиций" (1978 г.) Методика ЮНИДО является инструментом, который специально рекомендован для нужд развивающихся стран и соответствует многим специфическим особенностям этих стран. Вместе с тем, в диссертации особо отмечается, что успешность инвестиционной деятельности в развивающихся странах, в том числе и в Таджикистане проявляется в тех случаях, когда разработка и реализация региональных инвестиционных проектов основывается не только на изучении и использовании современного опыта и достижения инвестиционного проектирования и государственную поддержку его реализации, но и на должном уровне должно базироваться на учете особенностей социально-экономического развития конкретного региона страны.

Во второй главе – «Современное состояние и эффективность реализации инвестиционного проекта в Хатлонской области Республики Таджикистан» дана оценка природно-ресурсного потенциала региона в контексте развития инвестиционных проектов, проанализирована эффективность реализации инвестиционных проектов, а также проблемы разработки и реализации инвестиционных проектов в Хатлонской области.

В диссертации указывается, что система стимулов в разработке и реализации инвестиционных проектов зависит от притока инвестиции в определенный регион, в том числе и в Хатлонскую область Республики Таджикистан, который зависит от многих факторов. На основе применения ряда положений и принципов теории систем, прежде всего, принципов необходимого разнообразия элементов системы, выделен ряд групп инвестиционно-значимых факторов и показателей, характеризующих инвестиционную привлекательность области. Диссертант подчеркивает, что местные органы государственной власти Хатлонской области для того, чтобы привлечь инвестиционные ресурсы в эффективный экономический оборот или воспроизводственный процесс региона, необходимо объективно оценивать потенциальные конкурентные преимущества региона, сильные и слабые стороны, оказывающие влияние на осуществление инвестиционной деятельности. Оценка инвестиционного потенциала региона требует также грамотного позиционирования и презентации потенциальной возможности и преимущества Хатлонской области на глазах инвесторов. Главной целью оценки инвестиционного потенциала региона выступает определение перспективных параметров возможного создания новых промышленных и иных предприятий и условий их функционирования во всех секторах экономики региона, а также прогнозные привлечения инвестиционных ресурсов в экономике. Инвестиционный потенциал региона рассматривается как совокупность ресурсов, имеющих инвестиционную природу (материально-технические, финансовые, технологические, организационные, нематериальные активы и т.п.) и уровень инвестиционной привлекательности объектов, совокупность объективных условий и предпосылок для инвестирования. Автором выделен ряд преимуществ региона, определяющих инвестиционный потенциал Хатлонской области:

- более удобное расположение территорий Хатлонской области в системе пространственных параметров, в первую очередь, с точки зрения логистики (в межрегиональным и международным линиям транспортного сообщения);
- в области размещена богатая ресурсная база для развития сельского хозяйства и отраслей промышленности, прежде всего, перерабатывающей промышленности;
- в крупных городах области функционирует мощная образовательная система;
- наличие серьезной поддержки и стимулирования иностранных инвестиций и оказание содействия иностранным инвесторам со стороны местных органов государственной власти.

В результате реальной реализации крупных региональных инвестиционных проектов и программ достигнут устойчивый уровень социально-экономического развития области.

Таблица 1.

Динамика основных социально-экономических показателей Хатлонской области Республики Таджикистан

Показатели	2000	2005	2010	2017	2017 г. к 2000 г., раз.
Валовый региональный продукт, млн. сомони	397,7	1805,5	6493,2	16676,8	41
ВРП на душу населения, сомони	180,9	732,9	2406,1	5213,9	28,8
Среднегодовая численность занятых в экономике, тыс.чел.	353,8	380,6	372,0	447,7	1,26
Уровень безработицы, %	0,7	1,5	2,2	2,1	1,4 п.ф.
Доходы государственного бюджета, млн. сомони	22,6	232,8	609,4	1471,4	65,1
Среднемесячная заработная плата, сомони	9,80	56,56	232,9	843,39	86,1
Средний размер месячной пенсии, сомони	3,57	24,65	117,0	259,18	72,5

Источник: Статистический ежегодник Хатлонской области Республики Таджикистан, 2016, 2018, С. 7-10.

В период с 2000 по 2017 гг. объем ВРП области возросло от 397,7 млн. сомони до 16676,8 млн. сомони, ВВП на душу населения увеличилось от 180,9 сомони до 5213,9 сомони), соответственно увеличились доходы государственного бюджета, как главный источник развития социальной сферы региона. Коэффициент опережений темпов роста дохода бюджета относительно темпов роста ВРП составляет – 1,58 (65,1/41,0), т.е. на каждый пункт роста объема ВРП приходится 1,73 пункта роста дохода бюджета. Налицо и рост среднемесячной заработной платы работников и среднегодовая численность занятых в экономике. (таблица 1.) Однако, уровень безработицы в 2017 г составлял 2,1%, имеет тенденцию росту. Поэтому местные органы власти в рамках реализации стратегии индустриализации региона принимают меры по снижению уровня безработицы. Следует отметить, что безработица в регионе имеет фрикционный характер.

В диссертации проанализирована роль и место экономики области в развитии экономики республики. Экономика Хатлонской области активно участвует в производстве валового регионального продукта страны. В настоящее время удельный вес ВРП Хатлонской области в объеме валового регионального продукта составляет 30,1% против 22,4 %, в 2000 г. и этот показатель по сравнению с другими регионами страны заметно увеличивается. Основные фонды составляют активную часть национального богатства республики и его регионов. Поэтому реализация инвестиционных проектов для организации воспроизводства и ввод в действие новых

основных фондов как локомотив экономического развития имеет важнейшее фундаментальное значение.

Таблица 2.

**Динамика ввода в действие основных фондов и капитальных вложений
в Хатлонской области в 2000-2017 г.**

(млн. сомони)

№ Регионы	2000		2005		2010		2017		Изменения по сравнению 2015- 2017 гг,	
	Млн. сом	В%	Млн. сом	В	Млн. сом.	В %	Млн. сом.	В%	Рост, %	Струк. сдвиг
Ввод в действие основных фондов по регионам республики	81,6	100	363,9	100	2119,2	100	6678,5	100	512	-
в том числе:										
<i>Хатлонская область</i>	13,4	16,4	86,5	23,8	430,5	20, 3	1457,6	21,8	453,6	5,4
Капитальные вложения, всего по республике	108,6	100	682,5	100	4669,4	100	11371, 6	100	104,7	-
в том числе:										
<i>Хатлонская область</i>	33,5	30,8	220,1	32,2	1884,9	40, 4	2185,1	19,2	65,2	-11,6

Рассчитан по статистическому ежегоднику Республики Таджикистан – 2016-2018 гг., С. 312-319.

Ввод в действие основных фондов за период с 2000 г. по 2017 г. увеличилось от 13,4 до 1457,6 млн. сомони, объем ввода в действие основных фондов в области в 2017г составляет более 21,8 % всего размера ввода в республике и за анализируемый период увеличилось в 5,4 %. В 2017 году капитальные вложения для обеспечения воспроизводственной структуры по объектам производственного назначения в области составили около 2185,1 млн. сомони, что увеличилось по сравнению с 2000 г на 2151,6 млн. сомони. Объем капитальных вложений в экономику Хатлонской области в 2017 г. составлял 19,2 % всего размера капитальных вложений по республике, что уменьшилось на 11,6 %. Это уменьшение связано, с тем что в 2000 г. в области была направлена крупная сумма вложений для восстановления потерянных объектов производственного и социального назначения в годы гражданской войны. (таблица 2.)

В Хатлонской области реализуются также иностранные инвестиции, однако их объем меньше по сравнению с другими регионами республики. В

период 2007-2017 гг. объем инвестиций составлял 658,2 млн. долл., что по сравнению с Согдийской областью меньше на 786,8 млн. долл. и почти 7 раз меньше, чем объем инвестиций в г. Душанбе. (см: рис. 1) Иностранные инвестиции ищут в тех регионах, где развита инфраструктура. Это говорит о том, что с Хатлонская область, хотя имеет высокий инвестиционный потенциал и ресурсы, однако имеет низкий уровень инвестиционной привлекательности.

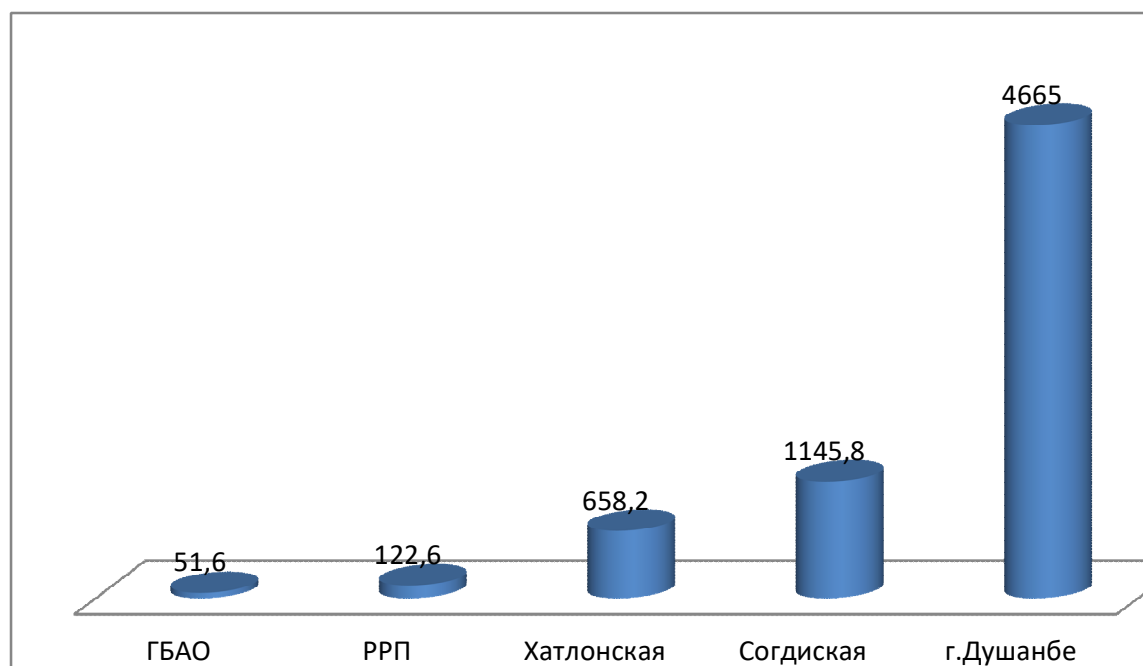

Диаграмма 1. Объем иностранных инвестиций в региональном разрезе в 2007-2016 год, млн. долл. США

Если рассматривать динамику инвестиции из всех источников в Хатлонской области, то наблюдается рост. В 2010-2017гг увеличилось от 1885 до 2330 млн. сомони. Увеличение объема инвестиции из всех источников произошло в основном за счет привлечения инвестиций в развитии строительства, производства и перераспределения электроэнергии, перерабатывающей промышленности, сферы образования, транспорта, связи. В эти отраслях экономики направлено более 50 % объема инвестиций. Удельный вес капитальных вложений из всех источников в Хатлонской области относительно объема по республике в 2017 г. составлял 19,2 %, этот показатель по сравнению с 2010 г. уменьшилось до 27,1 %. С точки зрения индекса концентрации Херфинделя-Хиршмана, если максимальное значение инвестиций равно на единицу, тогда в четырёх регионах (за исключением г. Душанбе) должно быть 25%. Отсюда доля Хатлонской области аз нормальный уровень ниже (25-19,2%) в 5,8%. Это говорит о том, что объем капитальных вложений имеет тенденции снижения. Для выявления реальной картины капитальных вложений в области в диссертации проведен анализ по районам области. Инвестиционные проекты по районам реализуются, прежде всего, для

выравниваний условий их социально-экономического развития, поэтому для оценки уровней неравномерного развития районов области группированы районы области по критериям объема капитальных вложений из всех источников для каждого района.

Таблица 3.

Группировка аграрных районов Хатлонской области по критериям капитальных вложений из всех источников

Группы , млн сомони	Районы	На каждого человека	На каждый км.кв, сомони
До 133	ДЖ.Балхи, Джайхун, Дангара, Кушониён, Вахш, Ҳамадони, Джами, Ш.Шохин	644,8	38271,3
От 134 до 257	Муминобод, Темурмалик, Шахритус, Хуросон	2250,1	211897,1
От 258 до 381	Пархар, Леваканд, Пандж, Восеъ, Дусти, Кабадиян, Балджуван, Н.Хусрав	4197,1	659294,6
От 382 до 505	Ховалинг	11259,3	372882,3
Выше 506	Явон	5515,3	1361666,6

Рассчитан по: Регионы Республики Таджикистан – 2018. С. 303-304; Статистический ежегодник Хатлонской области 2018. - С. 18.

Как показывают данные таблицы 3 в первой группе районов, где охватывает 43 % анализируемых районов капитальных вложений в среднем на один район приходился 79,9 млн. сомони, что по сравнению со второй группой 2,7 раз, третьей группе- 4 раза меньше, соответственно на каждого жителя 4 раза и 6,5 раза меньше. Коэффициент вариации очень высокий, составляет более, чем в 2,5, что свидетельствует о высоком уровне неравномерного развития районов. Таким образом, при разработке и реализации инвестиционных проектов не учитывается численность населений и параметры территориальной пространственности как объекта строительства инфраструктурных объектов.

Далее в диссертации анализируется эффективность реализации инвестиционных - проектов в Хатлонской области, где в рамках государственной программы инвестирования (ГПИ) на 2016 – 2020 гг. предусмотрена реализация 30 инвестиционных проектов. Дана оценка эффективности реализации этих проектов на основании ставки рефинансирования и выявлено, что они являются неэффективным, поскольку они имеют в основном социально-значимый характер. Данное инвестирование инвестиционных проектов в рамках государственной программы инвестирования имеет характер неполучения прибыли, а направлено на улучшение социальных условий жизни населения области, что свидетельствует об общественной полезности этих проектов.

В диссертации выявлен ряд проблем путей разработки и реализации региональных инвестиционных проектов, прежде всего, низкий уровень разработки и предложений инвестиционных проектов со стороны субъектов предпринимательского сектора Хатлонской области к Фонду поддержки развития предпринимательства в Республике Таджикистан. Отмечается низкий уровень состояния инфраструктуры формирования и реализации региональных инвестиционных проектов. Обоснована, необходимость создания уполномоченного органа или совета по инвестициям по разработке и экспертизе инвестиционных проектов на региональном уровне. Совет по инвестициям при местном органе государственной власти должен заниматься координацией деятельности участников разрабатывающих и реализующих инвестиционных проектов, региональный информационный центр, выполняющий важнейшие функции по сбору, группировки и обработки информации, которые необходимы для принятия инвестиционных решений потенциальных отечественных и зарубежных инвесторов в регионе. Кроме того, автором обоснована необходимость создания регионального фонда развития или поддержки приоритетных отраслей экономики региона, которая направлена на долевое финансирование инвестиционных программ и проектов.

В третьей главе – «Основные пути совершенствования механизмов разработки и реализации региональных инвестиционных проектов» разработаны научные основы механизмов обоснования и выбора приоритетов в региональных инвестиционных проектах и программах создания благоприятного инвестиционного климата для разработки и реализации инвестиционных проектов, а также механизмы снижения уровня риска реализации инвестиционного проекта.

В диссертации обосновано, что совершенствование механизмов разработки и реализации инвестиционных проектов должно базироваться на системном подходе, который требует реализации комплекса логических взаимосвязанных мероприятий. Система мероприятий должна включать в себе меры, направленные на:

- формирование благоприятного имиджа региона;
- улучшение состояния инвестиционного климата различных отраслей и секторов экономики региона;
- формирование эффективных механизмов инвестиционного рынка;
- совершенствование правового обеспечения региональных инвестиционных процессов, деятельности и др.

В Национальной стратегии развития Республики Таджикистан на период до 2030 г. обозначен ряд первоочередных задач относительно обеспечения развития социально-экономической системы регионов страны, прежде всего, в направлении проработки приоритетных направлений развития регионов. В этом контексте диссертант утверждает, в центре разработки и реализации инвестиционных проектов должны лежать приоритетные направления развития экономики региона, которые определяют их устойчивое долгосрочное развитие Хатлонской области.

Диссертантом на основе анализа уровня социально-экономического развития различных районов Хатлонской области выявлено неравномерное и ассиметричное их развитие. В связи с этим для выявления приоритетов социально-экономического развития, и, следовательно, направлений разработки и реализации инвестиционных проектов осуществлял типологизацию районов области по критериям уровня жизни населения и уровня развития экономики. В результате проведения расчетов автором выделены четыре условные группы районов или зон и соответствующих им типов регионов, которые должны лежать в основе разработки и реализации инвестиционных проектов разной категорий или форм собственности после таблицы (табл.4).

В первую группу - «эффективную» с экономической точки зрения вошли города и промышленные районы области с высоким уровнем развития и обеспеченности социально-экономическим потенциалом и соответственно преимущественное использование разработки и реализации инвестиционных проектов финансируемых иностранных и отечественных частных инвесторов.

Таблица 4.

Типологизация районов Хатлонской области

Тип районов	Районы	Критерии и интервалы	Источник финансирования инвестиционных проектов
Города и промышленные районы с высоким уровнем развития	Бохтар, Нурек, Яван, Куляб, Дангара	Выше средне областного уровня. (Коэффициент более 1)	Иностранных и отечественных частных инвестиций
Стабильно развивающиеся районы	ДЖ.Балхи, Джайхун Кушониён, Вахш Шахритус, Хуросон Леваканд Кабадиян Н.Хусрав.	80-100% (0,8-1)	Смешанные инвестиции (государственные, иностранные и отечественные)
Относительно проблемные районы	Пархар, Джами, Пяндж, Восеъ, Дусти, Темурмалик Ш.Шохин, Балджувон, Ховалинг, Муминабод	50- 80% (0,5-0,8)	Преимущества государственных инвестиций и грантовых средств

Составлено автором

К «проблемной» группе районов отнесены районы, которые имеют относительно низкий уровень развития, дефицит

инвестиционных ресурсов, бюджета, низкий уровень инфраструктуры и обеспеченности социально-экономическим потенциалом. Следовательно, отсутствует свободный перелив капитала и инвестиций в эти группы районов, поскольку отсутствует стимул и заинтересованность инвесторов. Поэтому им необходима государственная поддержка и регулирование процессов разработки и реализации инвестиционных проектов.

В диссертации указывается, что в условиях ограниченности финансовых ресурсов необходимо ориентировать процесс разработки и реализации инвестиционных проектов в направлении модернизации экономики региона. В этом контексте автором обоснованы основные направления структурных преобразований экономики Хатлонской области, адекватному перспективам перехода его к устойчивому росту: идентификации «точек роста», оценки платежеспособного спроса и потребностей сообщества региона, реализация системы плановых проектов и программ. Отмеченные направления структурной политики должны лежать в основе разработки и механизмов реализации инвестиционных проектов. В целях выявления приоритетных ориентиров разработки и реализации инвестиционных проектов рекомендован методический подход, позволяющий отслеживать состояние и развитие отраслей экономики Хатлонской области. Диссертантом рекомендовано использование системы коэффициентов, реальное значение которых сопоставимо со значениями, которые являются нормативными: коэффициенты финансовой устойчивости, соотношение выручки от реализации к просроченной задолженности (дебиторской и кредиторской), деловой активности (коэффициент оборачиваемости запасов и капитала, эффективности (рентабельности всего капитала, рентабельности продаж, рентабельности собственного капитала, коэффициент темпов роста отдельных отраслей экономики, коэффициент ликвидности (общий коэффициент покрытия). Интегральные величины этих коэффициентов, отражающие сводную характеристику экономико-финансового состояния отраслей региона, определяют направление разработки и реализации инвестиционных проектов. В диссертации обосновано также приоритетное развитие Хатлонской области в следующих направлениях: развитие обрабатывающих отраслей промышленности, топливно - энергетический комплекс, производственное предпринимательство, отрасли сельского хозяйства, транспортная инфраструктура и развитие социального сектора экономики.

Для обоснования этих направлений проведен свод-анализ основных направлений социального – экономического развития Хатлонской области. Далее в диссертации обосновываются пути совершенствования механизмов создания благоприятного инвестиционного климата для разработки и реализации региональных инвестиционных проектов. Подчеркивается роль и значение здоровой инвестиционной сферы, где проявляется общность всех экономических, финансовых и инвестиционных взаимоотношений и

интересов участников инвестиционных отношений. Автором структурирован состав инвестиционной сферы региона (таблица 5.)

Таблица 5.

Состав инвестиционной сферы региона

№пп	Структурные элементы	Содержание
1.	Инвестиционное производство	<i>Сферу прямых инвестиций, вложений, которые участвуют в реальном секторе экономики на этапах освоения, реализации и эксплуатации инвестиционных проектов</i>
2.	Инвестиционная инфраструктура	<i>Является набором тех сфер и отраслей экономики, которые обеспечивают деятельность инвестиционного производства</i>
3.	По объектам вложения	<i>сфера прямого инвестирования (инвестиции в реальный сектор экономики); = сфера инновационного инвестирования; = сфера финансового инвестирования; = сфера имущественных прав (распределение имущественных прав собственности участников инвестиционной деятельности).</i>
4.	По участвующим субъектам	<i>государство; различные министерства и ведомства;- представители местных органов власти , представители сферы предпринимательства, частные, стратегические и институциональные инвесторы; заказчики, подрядчики и т.п.; - иностранные юридические и физические лица.</i>

Составлено автором

Выявлены факторы, препятствующие реализации инвестиционных проектов и предложены меры по улучшению инвестиционного климата. Более подробно остановимся на инфраструктуре, которая благоприятствует разработке и реализации инвестиционных проектов, на его основные институты, их функции и особенности функционирования (система торгов, тендеров, аукционов, институты обеспечивающих информации и т.д.). Особое внимание уделено на прозрачное информационное обеспечение процессов, разработки инвестиционных проектов и разработки самой системы информационного обеспечения, методов информационного моделирования в инвестиционных системах, использованию программного обеспечения календарного планирования реализации проекта.

Далее в диссертации обоснованы рекомендации по совершенствованию механизмов снижения уровня неопределенности и риска разработки и реализации инвестиционного проекта.

Рисунок 4. Инвестиционные риски и его формы

Проявление рисков, прежде всего, зависит от фактора времени: разработка и реализация инвестиционных проектов предусмотрено в долгосрочном периоде, т.е. использование приобретаемого будущего эффекта или полезности растягивается во времени.

Следовательно, существование временного лага, начиная от фазы разработки до фазы реализации инвестиционных проектов и получения того эффекта или выгоды (проходит через многочисленны трансакций), ради которого разработан проект является гораздо более рискованным. Большой риск сопутствует, прежде всего, фазе или стадии разработки и реализации инвестиционных проектов. В связи с этим в диссертации классифицированы инвестиционные риски по формам проявления и источникам возникновения, которые должны учитываться в процессе разработки и реализации инвестиционных проектов. (рис. 4.)

В диссертации обосновано проведение мониторинга инвестиционных рисков как важнейший принцип разработки и реализации региональных инвестиционных проектов и важнейший момент его информационного обеспечения. Определены основные задачи мониторинга инвестиционной деятельности и инвестиционных рисков и предложен алгоритм проведения мониторинга и меры по нейтрализации влияния рисков. Диссертантом апробирован метод экспертной оценки для оценки наступления риска при разработке и реализации инвестиционного проекта на строительство мини-комбикормового цеха, а также методом дисконта для расчета эффективности инвестиций для строительства теплицы в фермерских хозяйствах города Леваканта Хатлонской области.

III. ОСНОВНЫЕ ВЫВОодЫ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Проведенное диссертационное исследование позволило сформулировать ряд основных выводов и предложений:

1. В условиях рыночной экономической системы разработка и реализация инвестиционных проектов превращается в область профессиональной деятельности. Несмотря на богатый накопленный опыт управления в осуществлении многих государственных инвестиционных проектов, однако существует непроработанность в теории и методологии разработки и реализации региональных инвестиционных проектов. В настоящее время научно-обоснованная разработка и реализация региональных инвестиционных проектов становится ключевым организационно-экономическим механизмом мобилизации инвестиционных ресурсов для обеспечения устойчивого развития социально-экономической системы региона. Потому что в условиях перехода республики на стадии развивающего рынка, где происходит опережающее развитие институтов финансового рынка, разработка и реализация инвестиционных проектов становится важным инструментом стратегического планирования и программирования социально-экономического развития региона.

2. Одним из важнейших критериев региональных инвестиционных проектов является то, что проекты затрагивают интересы всех участников социально-экономических отношений региона, поскольку реализуются в определённых территориях страны и оказывают существенное влияние на социально-экономическую и экологическую ситуацию региона. Поэтому региональный инвестиционный проект следует рассматривать как систему сложных отношений, возникающих в рамках сочетания взаимодействий интересов самостоятельно функционирующих участников процессов разработки и реализации инвестиционных проектов на территориях конкретного региона страны, исходящей из его сложившегося социально-экономического состояния и особенностей и реализуемых с целью получения социально-экономических, социальных, и экологических выгод. Реализация стратегии социально-экономического развития региона, обеспечение максимального учета интересов всех участников проекта и реализация в интересах всего сообщества региона является отличительным признаком региональных инвестиционных проектов.

3. Мобилизация инвестиционных ресурсов и эффективное его направление зависит от соблюдения следующих принципов разработки инвестиционных проектов:

- инвайронментализма – рассмотрение региона и его хозяйствующих субъектов как открытую систему, которые имеют активные взаимодействия с внешней средой, прежде всего, с инвестиционной средой;

- соответствия – инвестиционные проекты должны соответствовать стратегии развития региона и инновационной - инвестиционной стратегии хозяйствующих субъектов экономики региона;

- обеспечение логического сочетания интересов участников инвестиционной деятельностью, а также сочетание перспективного, текущего и оперативного его управления;

- преимущественный акцент и направление на предпринимательский стиль и поведение;

- инвестиционной гибкости и альтернативности, которая основывается на учете адаптивности к изменениям факторов внешней среды;

- инновационность - разработка и реализация инвестиционных проектов, должна стать механизмом внедрения технологических нововведений, которые обеспечивают повышение уровня конкурентоспособности субъектов экономики региона;

- минимизации инвестиционного риска - инвестиционные решения, которые принимаются в процессе формирования инвестиционной стратегии должны предпринимать факторы и условия нейтрализации уровня инвестиционного риска;

- компетентности - разработка и реализация инвестиционных проектов должны быть обеспечены профессиональными специалистами (финансовые или инвестиционные менеджерами).

4. Анализ инвестиционного сектора экономики Хатлонской области показал, что несмотря на его богатый инвестиционный потенциал и ресурсы, наблюдается недостаточная подготовленность в области технико-экономических исследований, которые породили или обусловили различие отклонений и противоречий интересов инвестиционных предложений местных органов государственной власти, субъектов экономики региона, инвесторов и финансовых институтов. Социально – экономическое состояние в стране и его регионов напоминает ситуацию похожую с ситуацией развивающихся стран. Потому что многие свойственные проблемы инвестиционного процесса в Хатлонской области (трудность в привлечении инвестиций, неотработанный механизм управлений, ограниченность рынков, неадекватность технического потенциала и т.д.) характерны и развивающимся странам. Поэтому изучение опыта этих стран и использование в процессе разработке инвестиционных проектов становится все более актуальным для субъектов частного и государственного сектора экономики. В самом деле, хозяйствующие субъекты экономики Хатлонской области имеют нужды в качественных инструментах разработки и реализации инвестиционных проектов, с учетом их модификаций в соответствии с экономической средой и складывающейся рыночной системой в регионе.

5. Система стимулов к разработке и реализации инвестиционных проектов зависит от уровня притока инвестиций в Хатлонскую область, которая зависит от многих факторов. Наличие природных ресурсов и дешевой рабочей силы является общеизвестным фактором. Теоретически число факторов инвестиционной привлекательности области очень много. Поэтому на основе применения ряда положений и принципов теории систем, выделен круг инвестиционно-значимых факторов и показателей,

определивший перспективы долгосрочного развития экономики региона, который определяет ориентации разработки и реализации инвестиционных проектов.

6. Для реализации одних из фундаментальных принципов разработки и реализации инвестиционных проектов - принцип соответствия (согласно которому инвестиционные проекты должны соответствовать с инвестиционной стратегией и инвестиционной политикой Хатлонской области), предложены основные направления формирования новой структуры экономики области, которые отвечают перспективам перехода к ее устойчивому росту:

- определение «точек роста» и принятие меры по сокращению доли неэффективных хозяйствующих субъектов и вида деятельности в системе экономического оборота;
- выбор критериев отнесения к «точкам или секторам роста», содействующие развитию социального сектора экономики, повышение уровня продуктивной занятости, ориентации на экспорт и стратегии импортозамещений, роста поступлений в местном бюджете ;
- оценка платежеспособного спроса населения и субъектов экономики и перспективы его развития;
- реализация системы целевых проектов и программ, нацеленных на прорыв в ускоренной индустриализации.

Именно эти вышеуказанные направления должны лежать в основе разработки и механизмов реализации инвестиционных проектов. В качестве важнейшего приоритета необходимо акцентировать на восстановление расширенного воспроизводства.

7 Успешность, эффективность разработки и реализации региональных инвестиционных проектов в большей степени зависит от состояния инвестиционной сферы экономики региона, деятельности инфраструктуры этой сферы, прежде всего, от уровня информационной обеспеченности разрабатываемых проектов. Одним из эффективных способов оценки привлекательности отраслей и секторов экономики, которые способствуют созданию информационного обеспечения, тем самым формированию системы стимулов для инвесторов в направлении разработки и реализации инвестиционных проектов выступает, прежде всего, проведение количественного анализа различных аспектов финансово-экономической деятельности субъектов названных отраслей и секторов. Для этого необходимо разрабатывать и использовать систему коэффициентов, которые оценивают финансово-экономическое положение секторов и отраслей экономики региона и сравниваемых со значениями, рекомендованными в качестве нормативных.

8 Другой важный принцип разработки и реализации инвестиционных принципов является минимизация инвестиционного риска. Определение, оценка и учет риска в процессе разработки и реализации инвестиционных рисков является важной составляющей деятельностью, направленной на минимизацию потерь. В связи с этим организация мониторинга

инвестиционных рисков, использование методов экспертных оценок наступления риска и величины потери от риска, должно стать ведущим звеном процесса разработки и реализации проектов. Поэтому создание информационно-аналитического Центра при местных органах государственной власти, занимающийся инвестиционным маркетингом и исследованием рынка инвестиционных ресурсов, является основным требованием.

IV. СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ ПО ТЕМЕ ДИССЕРТАЦИИ РАБОТ

1. Теоретические основы инвестиционных проектов в сегодняшней условий // Вестник Государственного университета Бохтара им. Н. Хусрава (научные журнал). - Кургантюбе, 2017. - № 1/4(49). -С. 336-340.
2. Опыт зарубежных странах о разработка и реализация инвестиционных проектов // Вестник Государственного университета Бохтара им. Н. Хусрава (научные журнал).- Кургантюбе, 2018. -№1/2(53). - С. 192-197.
3. Основные источники разработка, реализация и развития инвестиционных проектов в Республике Таджикистан // Вестник Таджикского национального университета. Серия гуманитарных и экономических наук. - Душанбе, 2019. -№1. С. 75-82.
4. Разработка и реализация инвестиционных проектов в регионе (теоретические аспекты) // Научно-теоретический журнал. Кишоварз. – 2019. - № 2 (82). – С. 211-215.
5. Современное состояние и развития инвестиционных проектов в Хатлонской область// Вестник ТНУ Серия социально-экономических и общественных наук 2018. № 2. С.157-161.

б) в других изданиях:

3. Теоретические аспекты рисков // Ш.М Саидмуродов, Ш.С. Бакоев Национальное единство и экономическое развитие. Материалы международной научно-практической конференции «Национальное примирение и устойчивое экономическое развитие Республики Таджикистан», посвященной 21-й годовщине «Национального примирения», часть 2 // Институт экономики и торговли, Таджикский государственный университет коммерции. - Худжанд, 2018. - С.С. 120-123.

АННОТАЦИЯ

на диссертацию Бакоева Шодмонджона Сулаймонджоновича на тему: «Совершенствование механизмов разработки и реализации региональных инвестиционных проектов (на материалах Хатлонской области РТ), представленной на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05 – Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика)

Ключевые слова: экономика, экономика региона, инвестиционные проекты, инвестиционные проекты, природные ресурсы для этапов разработки проектов, реализация проектов

Актуальность темы диссертационного исследования. В современных условиях Правительством Республики Таджикистан в рамках реализации Стратегии национального развития на период до 2030 гг. принят стратегический курс на переход к построению индустриально-аграрного типа экономики. Поэтому в рамках реализации стратегических документов все более возрастает необходимость разработки и реализации инвестиционных проектов социально-экономического развития регионов страны, которая определяет фундаментальные условия повышения уровня конкурентоспособности экономики страны в целом. Поэтому необходимость теоретического осмысления процессов становления региональных рынков инвестиций и исследование инвестиционных потребностей хозяйствующих субъектов экономики региона, определяющие концептуальные основы совершенствования механизмов разработки реальных инвестиционных проектов и поиска эффективных путей его реализации, становится важнейшей задачей научного исследования.

Объектом исследования является инвестиционный сектор экономики региона (Хатлонской области).

Предмет исследования - комплекс социально-экономических отношений, связанных с механизмами разработки и реализации инвестиционных проектов на уровне регионов.

Цель диссертационного исследования состоит в разработке научных основ совершенствования механизмов разработки и реализации региональных инвестиционных проектов, и обосновать его практическую применимость.

Научная новизна результатов исследования заключается в научном обосновании совершенствования механизмов разработки и реализации региональных инвестиционных проектов. В процессе исследования получены следующие результаты, определяющие научную новизну и являющиеся предметом защиты: внесено уточнение в содержание «региональный инвестиционный проект», раскрыты механизмы и принципы обеспечения взаимосвязи разработки и реализации региональных инвестиционных проектов и инвестиционные стратегии хозяйствующих субъектов региона, выявлены основные проблемы на пути разработки и эффективной реализации инвестиционных проектов в Хатлонской области, которые в основном связаны с недостаточным уровнем развития, разработаны механизмы обоснования и выбора приоритетов региональных инвестиционных проектов, направленных на концентрацию инвестиционных ресурсов предложены пути совершенствования механизмов снижения рисков разработки и реализации инвестиционных проектов, сбалансирование доходности и риск приемлемого для участника и т.д.

АННОТАТСИЯ

ба диссертатсияи Бақоев Шодмон Сулаймонҷонович дар мавзӯи «Такмилдиҳии механизмҳои таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузори минтақавӣ (дар мисоли вилояти Хатлон ҶТ)» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи таҳассуси 08.00.05 - Иқтисодиёт ва идоракунии хоҷагии халқ (иқтисодиёти минтақавӣ)

Калидвожаҳо :иқтисод, иқтисодиёти минтақа сармоягузорӣ лоиҳаҳои сармоягузорӣ, захираҳои табиӣ таҳияи лоиҳаҳо марҳилаҳои татбиқи лоиҳаҳо

Муҳимияти мавзӯи тадқиқоти рисола. Дар шароити муосир аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи татбиқи стратегияи рушди миллӣ дар давраи то соли 2030 курси стратегӣ ба бунёди навъи саноатӣ-аграрии иқтисодиёт қабул карда шуд. Бинобар ин дар доираи татбиқи ҳуҷҷатҳои стратегӣ зарурати ба таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ ба рушди иҷтимоӣ-иқтисодӣ минтақаҳои мамлакат, ки шароити бунёди баланд бардоштани сатҳи рақобатнокии иқтисодиёт мамлакатро дар умум муайян менамояд, меафзояд. Аз ин ҷиҳат зарурат ба дарки назариявии чараёнҳои ташаккули бозорҳои минтақавии сармоягузорӣ ва таҳқиқи талаботҳои сармоягузори субъектҳои хоҷагидорӣ иқтисодиёти минтақа, ки асосҳои концептуалии такмилдиҳии механизмҳои таҳияи лоиҳаҳои воқеии сармоягузорӣ ва ҷустуҷӯи роҳҳои самараноки татбиқи онро муайян менамоянд, вазифаи муҳимтарини тадқиқоти илмӣ мегардад.

Объекти тадқиқот соҳаи сармоягузорӣ ба иқтисодиёти минтақа (вилояти Хатлон) мебошад.

Мавзӯи тадқиқот - маҷмӯи муносибатҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ, ки бо механизмҳои таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар сатҳи минтақаҳо алоқаманданд.

Мақсади таҳқиқоти рисолавӣ дар таҳияи асосҳои илмӣ такмилдиҳии механизмҳои таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузориҳои минтақавӣ ва асосноккунии истифодаи амалии он ифода меёбад.

Навовариҳои илмӣ натиҷаҳои таҳқиқот аз асосноккунии илмӣ такмилдиҳии механизмҳои таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузориҳои минтақавӣ иборат аст. Дар чараёни таҳқиқоти натиҷаҳои зерин ба даст оварда шуданд ки навоварии илмиро муайян намуда, мавзӯи ҳимоя мебошанд; ба мазмуни «лоиҳаҳои сармоягузорӣ» ислоҳот дароварда шуд; механизму принципҳои таъмини алоқаи байни таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузориҳои минтақавӣ ва стратегияҳои сармоягузориҳои субъектҳои хоҷагидори минтақа ошкор гардиданд; мушкилоти асосӣ дар роҳи таҳия ва татбиқи самараноки лоиҳаҳои сармоягузори дар вилояти Хатлон, ки асосан бо сатҳи нокифояи рушд алоқаманданд, муайян сохта шудаанд; механизмҳои асосноккунӣ ва интиҳоби афзалиятҳои лоиҳаҳои сармоягузориҳои минтақавӣ, ки ба мутамарказонидани захираҳои сармоягузорӣ равонаанд, коркард гардиданд; роҳҳои такмилдиҳии механизмҳои пасткунии хатарҳои таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ, баробарсозии даромаднокӣ ва хатари барои иштирокчи мақбул ва ҳоказо пешниҳод карда шудааст.

ANNOTATION

for the dissertation of Bakoev Shodmonjon Sulaimonjonovich on the theme: "Improving the mechanisms for the development and implementation of regional investment projects (based on materials of the Khatlon region of the Republic of Tajikistan) submitted for the degree of candidate of economic sciences in the specialty: 08.00.05 - (Economics and national economy management (regional economy)).

Keywords: economics, economics of the region, investment projects, natural resources for the stages of project development, project implementation.

The relevance of the topic of dissertation research. In modern conditions, the Government of the Republic of Tajikistan as part of the implementation of the National Development Strategy for the period up to 2030. took a strategic course towards the transition to building an industrial-agrarian type of economy. Therefore, as part of the implementation of strategic documents, the need for the development and implementation of investment projects for the socio-economic development of the country's regions, which determines the fundamental conditions for increasing the competitiveness of the country's economy as a whole, is growing. Therefore, the need for a theoretical understanding of the processes of formation of regional investment markets and the research of investment needs of economic entities in the region, which determine the conceptual basis for improving mechanisms for developing real investment projects and finding effective ways to implement it, becomes the most important task of scientific research.

The object of the research is the investment sector of the economy of the region (Khatlon region).

The subject of the research is a set of socio-economic relations related to the mechanisms for the development and implementation of investment projects at the regional level.

The purpose of the dissertation research is to develop the scientific basis for improving the mechanisms for the development and implementation of regional investment projects, and to substantiate its practical applicability.

The scientific novelty of the research results lies in the scientific justification for improving the mechanisms for the development and implementation of regional investment projects. In the process of the research, the following results were obtained that determine scientific novelty and are the subject of protection: clarification of the contents of the "regional investment project" has been made, mechanisms and principles for ensuring the relationship between the development and implementation of regional investment projects and investment strategies of regional economic entities have been disclosed, the main problems in the development and effective implementation of investment projects in the Khatlon region, which are mainly associated with insufficient level of development, mechanisms have been developed to justify and prioritize regional investment projects aimed on the concentration of investment resources on decisions, the ways of improving the mechanisms to reduce the risks of developing and implementing investment projects, balancing profitability and the risk acceptable to the participant, etc.